

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ**

**“Sənaye şəhərciklərinin Azərbaycan iqtisadiyyatında potensial
qiymətləndirilməsi”
mövzusunda**

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

Şıxəlizadə Şahsuvar Bərxudar

BAKİ – 2019

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

BMDM-in direktoru

i.ü.f.d., dos. F.S.Əhmədov

“___” _____ 20__-ci il

**“Sənaye şəhərciklərinin Azərbaycan iqtisadiyyatında potensial
qiymətləndirilməsi”**

mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İxtisasın şifri və adı: 060401 Dünya İqtisadiyyatı

İxtisaslaşma: Beynəlxalq maliyyə və valyuta-kredit münasibətləri

Qrup: 870

Magistrant

Şıxəlizadə Şahsuvar Bərxudar

_____ **imza**

Elmi rəhbər

i.ü.f.d., müəllim. Hüseynov

Adil Şeyruz

_____ **imza**

Proqram rəhbəri

b.m, i.ü.f.d. Nəcəfova Kəmalə Akif

_____ **imza**

Kafedra Müdiri

i.e.d., prof. Kəlbiyev Yaşar

Atakişi

_____ **imza**

BAKİ – 2019

Potential assessment of industrial cities in the Azerbaijani economy

ABSTRACT

The actuality of the subject. The sphere of information and communication technologies (ICT) has been accepted as an irreplaceable area of economy in our country. Large-scale ICT application promotes the development of the country in every sphere and is of particular importance in terms of ensuring national security in a broader information environment.

Purpose and tasks of the research. Studying the form and content of innovation infrastructure, one of the priorities of the industrial economy, exploring the functions and goals of technology parks, the role of high-tech parks as well as reviewing state support mechanisms for the development of this sector.

Methods of research. Induction and deduction methods were used in the research. Thus, the economic facts about the research work were collected, systematized and investigated through the induction method. The theoretical results were determined based on the collected methods.

Research Data Base and Methods of Development. Dissertation was used in textbooks, texts, internet resources, documents certified by state law, articles' findings, opinions and suggestions of economist scientists. **Research restrictions.** I did not encounter any restrictions when preparing this dissertation.

Research restrictions. I did not encounter any restrictions during the research.

The results of the study. The main element of the success of all technoparks is that the business of the directors and residents of the managers depends on their ability to manage their business. Industrial parks cannot be managed adminally.

The practical significance of the research is that it can be used in the dissertation for writing scientific works at universities

Key words: information and communication technologies, technopark, industrial park, industrial campus

İXTİSARLAR VƏ İŞARƏLƏR

İKT:	İnformasiya Kommunikasiya Texnologiyaları
XRZ:	Xüsusi Regional İnnovasiya Zonaları
İT:	İnformasiya Texnologiyaları
HR:	İnsan Resursları
RD:	Tədqiqat və İnkişaf
ABŞ:	Amerika Birləşmiş Ştatları
PD:	Məhsul və İnkişaf
YTP:	Yüksək Texnologiyalar Parkı
İEÖ:	İnkişaf Etmiş Ölkələr

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ.....	7
I FƏSİL. Dünya təsərrüfat sistemində sənaye şəhərciklərinin formalaşmasının nəzəri metodoloji əsasları	11
1.1. Sənaye şəhərciklərinin (texnoparklar) yaranma zərurəti	11
1.2. Sənaye şəhərciklərinin mahiyyəti və onların fəaliyyətinin xüsusiyyətləri	16
II FƏSİL. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində sənaye şəhərciklərinin idarəetmə sistemi	23
2.1. Sənaye şəhərciklərinin idarə edilməsinin aspektləri	23
2.2. İnkişaf etmiş ölkələrdə sənaye şəhərciklərinin idarəetmə təcrübəsi	29
III FƏSİL. Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyatının formalaşmasında sənaye şəhərciklərinin rolu	54
3.1.Dövlətin sənaye şəhərciklərinin yaranmasına və inkişafına göstərilən dəstəyi.	54
3.2. Respublikada sənaye şəhərciklərinin müasir vəziyyətinin qiymətləndirilməsi və perspektivləri	58
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR.....	65
İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI	67
Əlavələr.....	69
Cədvəllərin siyahısı	78
Şəkillərin siyahısı	78
Qrafiklərin siyahısı.....	78

Giriş

Mövzunun aktuallığı: İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları (İKT) sferası ölkəmizdə iqtisadiyyatın əvəzolunmaz sahəsi kimi qəbul edilmişdir. İKT-nin irimiqyaslı tətbiqi ölkənin hər bir sferada inkişafına xidmət edir və hazırkı geniş informasiya mühitində milli təhlükəsizliyin təmin edilməsi baxımından vacib mövqeyə sahibdir. Axır illərdə ölkəmizdə informasiya-telekommunikasiya texnologiyaları sektorunda müntəzəm inkişaf gözə çarpır. Bu situasiya bizə imkan verir ki yaxın zamanlarda bu sahənin energetika ilə yanaşı respublikamızın ən aparıcı yönlərindən ola biləcəyini düşünək. İKT- nin 2003- cü ildə razılaşdırılmış milli inkişaf strategiyası o zamankı illər üçün fəaliyyət prinsipi –informasiya cəmiyyətinə irəliləyiş kimi təyin etdi. Ölkə iqtisadiyyatının güclü inkişafının təmin edilməsi üçün elmin fərqli-fərqli sahələrində fundamental elmi biliklərin daha da genişləndirilməsi tələb olunur.

Azərbaycanda texnoparkların(sənaye şəhərləri) yaradılması IT sənayesinin başlıca inkişaf yönü kimi müəyyən edilmişdir. Hal-hazırda texnoloji parkların fəaliyyəti üçün dövlət proqramları hazırlanmış,qanunverici baza işlənilmiş, normativ sənəd və qaydalar isə təyin edilmişdir.Texnoloji parkların yaradılması xüsusi regional innovasiya zonalarının(XRZ) layihələndirilməsi daxilində həyata keçirilir.Azərbaycanda texnoparkların qurulma layihəsi 5 istiqamətdə aparılır ki, bu istiqamətlərdən də hər biri onun reallaşdırılmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Əsas istiqamətlər siyahısına DATA-mərkəzinin qurulması, insan resurslarının(HR) inkişafı, sahibkarlığın, ölkənin ixrac potensialının inkişafının ən əsası isə maliyyə dəstəyinin cəlb edilməsi daxildir Düşünülmüş inkişaf yoluna əsasən deyə bilək ki, XRZ-nin yaradılması ilə ölkədə gəlir artımının 2020-ci il üzrə 10 milyard dolları aşacağı gözlənilir. XRZ-nin tərkibində yaradılan müəssələrin əsas inkişaf istiqamətləri innovasiya mərkəzlərinin qurulmasına yönəlik olur. Burada bütün telekommunikasiya sektorlarını əhatə edəcək, insan faktorunu önə çıxaracaq(yəni insan resurslarını təlim və təşkili), müasir dünya proqramlarına dayanan əməliyyat sistemləri yaradılmalı və istehsal yüksək səviyyədə təşkil olunmalıdır. İxtisaslı kadr yetişdirilməsi baxımından layihə çərçivəsində dünya

liderlərinin tutdu yol araşdırılaraq texnoparklar yaradıldıqdan sora onların daxilində oraya xidmət edəcək universitetlərdə təsis edilməlidir. Bu universitetlərdə elmi araşdırma üsulları öyrənilməli və istifadə olunmalıdır. Sənaye şəhərlərində elm sahəsində əldə olunan nailiyyətlər öz sferasına olduqca sürətlə tətbiq edilərək son mərhələyə istehsal məhsuluna çevrilməlidir. Problemin ondadır ki, innovasiya fəaliyyətinə xərclənən zamanda ideyaların doğması prosesindən sonra onun məhsula çevrilməsinə qədər olan müddət qısa olmalıdır. Beynəlxalq təcrübə onu nümayiş etdirir ki, hər bir ölkə öz texnologiya sahəsində lider olmaq istəyirsə bunu birinci “öz evində” istehsal etməyə başlamalıdır. Bu istehsal müddətinin uzun zaman almaması üçün isə alimlərin və texnoloqların birlikdə əmək sərf etmələri lazımdır. Bütün bunları biz dünya üzrə texnoparkların nümunəvi təcrübəsindən görə bilərik. Hal hazırda beynəlxalq sənaye şəhərciklərinin yaranması və inkişafında dövlətin rolu əsasdır. Bizim ölkədə də buna münasibət birmənalı olaraq müsbətdir. Ölkə başçısının müasir dünya iqtisadiyyatında rəqabət göstərmək bacarığı olan məhsul istehsalı üçün qərara aldığı sərəncamlarda texnologiji inkişafı ön plana çəkmişdir. Bunun nəticəsi kimi XİZ-in yaradılması üçün 2007-nin mart ayında fərman imzalamışdır. Bu fərmanda 2009-da əlavə olunan XİZ-ların yaradılması və idarə olunması ilə əlaqədar hüquqi, iqtisadi fəaliyyətləri tənzimlənməsi və bu ərazilərdə sahibkarlığın təşkili üzrə qayda qanunlar nəzərdə tutulub. (Əliyev, Ş. T // İqtisadiyyat və həyat. - 2008. - № 4. - S. 30-33.)

Problemin qoyuluşu və öyrənilmə səviyyəsi: Magistr dissertasiyanın elmi yeniliyi sənaye şəhərlərinin (texnoparkların) əlavə olaraq yüksək texnologiya parklarının (YTP) formalaşması yönündə mühim məqsədlərin və vəzifələrin köklü şəkildə araşdırılması, bu sahənin inkişafına yönəldilmiş işlərdə yaranan çətinliklərin tez bir zamanda aradan qaldırılmasına dövlət strukturlarının dəstəyi, ölkənin inkişafda olan iqtisadiyyatına bu tip dəstək mexanizmlərinin təsir meyllərinin və eləcə də XİZ-in inkişafının qarşısını alan ən mühüm problemlərin, çatışmazlıqların – insan resursları üzrə kadr hazırlığının həyata keçirilməsi isitiqamətində görülən işlərin qısa xülasəsindən ibarətdir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri: Hazırkı müasir dövrdə sənaye iqtisadiyyatının mühim subyektlərindən biri sayılan sənaye şəhərciklərinin məqsədlərinin və dərinlən öyrənilməsi, olduqca önəmli sektorlardan sayılan qeyri-neft sektorunun sürətli inkişafı üçün innovasiya infrastrukturunun fərqli aspektlərinin forma və məzmunlarının tədqiqatı, müasir dövrdə sənaye şəhərlərinin və YTP- lərin sənayenin müxtəlif sektorlarının genişləndirilməsində rolunun qiymətləndirilməsi və eləcə də, Azərbaycanda texnoparkların yaradılması yönündə dövlət rəhbərliyinin və strukturlarının söyləri, bu sektorun irəli aparılması yönündə ölkə rəhbərliyi tərəfindən nümunəvi yardım mexanizmlərinə baxış.

Tədqiqatın obyektı və predmeti: Sənaye şəhərləri, onların yaradılması əsnasında irəli sürülən dövlət dəstəyi mexanizmlərinin, dövlətin iqtisadiyyatının inkişafında müsbət rolunun və bu sektorda dünya təcrübəsinin araşdırılıb öyrənilməsi tədqiqat predmeti kimi özünü göstərir.

Tədqiqatın metodları: Tədqiqat işinin təhlilində 2 üsüldən induksiya və deduksiya metodlarından yararlanmışam. Belə ki, induksiya metodu vasitəsilə dissertasiyan işimlə bağlı iqtisadi faktlar toplamış, sistemləşdirmiş və araşdırmışam. 2- ci etabda isə deduksiya metodu vasitəsilə həmin topladığım faktlar üzərində nəzəri nəticələr, ümumi prinsiplər, bir başqa deyimlə ifadə etsəm, əməli fəəliyyət üçün lazım ola biləcək bütün tövsiyələr müəyyən edilmişdi.

Tədqiqatın informasiya mənbəyi: Yazılan dissertasiyada müxtəlif internet resurslarından, araşdırılan mövzu üzrə dərsliklərdən, dövlət qanunlarının öz təsdiqini tapmış sənəd və bəzi müxtəlif materiallardan, bəzi iqtisad alimlərinin məqalələrin və araşdırmaların nəticəsindən, dəyişik konfrans və auditoriya qarşısındakı görüşlərdə bu sahə üzrə mütəxəssislərin söylənmiş olduğu fikir və təkilifləri özündə birləşdirən müsahibələrin və çıxışların daxilindən götürülmüş müddəalardan və müxtəlif icrası həyata keçmiş fərmanlardan istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri: Bu dissertasiyanı hazırlayarkən heç bir məhdudiyyətlə qarşılaşmadım.

Nəticələrin elmi-praktiki əhəmiyyəti: Ondan ibarətdir ki, dissertasiya işində son illər Azərbaycanda sənayenin təzə inkişaf mərhələsinə addım atdığı və

ölkəmizdəki çox böyük inkişaf tempinə yaxınlaşan sənayeləşmənin olduğu bir dövrdə sənaye şəhərlərinin salınması istiqamətində müvafiq orqanların yürütdüyü siyasət və hökumətin bna dəstək mexanizminin subyektləri öyrənilmiş, araşdırmanın sonu olaraq yazılmış nəticələrin və təkliflər hissəsinin müqayisəsi dissertant tərəfindən həyata keçirilmişdir.

Dissertasiya işinin strukturu və həcmi: Dissertasiya işinin strukturu və həcmi, girişdən, üç fəsil və istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı, nəticə və təkliflərdən ibarətdir. Magistr dissertasiya işinin birinci fəslı “Dünya Təsərrüfat Sistemində Sənaye Şəhərlərinin Formalaşmasının Nəzəri Metodoloji Əsasları” adlanır. Burada müasir innovasiya iqtisadiyyatının önəmli elementi sayılan sənaye şəhəri(texnopark) anlayışı geniş izah olunmuş, onun funksiya və məsələləri özünü göstərmişdir. Bu fəsildəki 2-ci paraqrafda sənaye şəhərciklərinin və YTP-nın idarə edilməsi aspektləri və onların məqsədləri tədqiqat obyektı rolunda çıxış etmişdir. Elmi işimin 2-ci fəslı “Bazar İqtisadiyyatı Şəraitində Sənaye Şəhərciklərinin İdarəetmə Sistemi” adlanır. Bu fəsildə xarici ölkələrdə yaradılmış texnoparkların yaradılma və formalaşma mexanizmləri, beynəlxalq təcrübə əsasında yaradılmış sənaye şəhərlərinin təşkili işıqlandırılmış,İEO-də iqtisadiyyatın inkişafında texnoparkların təşkili və onların idarəetmə təcrübəsindən bəhs edilmişdir. Magistr dissertasiya işinin üçüncü fəslı “Azərbaycan Respublikasının Milli İqtisadiyyatının Formalaşmasında Sənaye Şəhərciklərinin Rolu” adlanır. Burada isə dövlətin sənaye şəhərciklərinin yaranmasına və inkişafına göstərilən dəstəyindən, respublikada sənaye şəhərciklərinin müasir vəziyyətinin qiymətləndirilməsi və perspektivlərindən bəhs edilmişdir. Dissertasiya işinin yekununda isə nəticə və təkliflər istifadə olunmuş, ədəbiyyat siyahısı şərh olunmuşdur.

I FƏSİL

DÜNYA TƏSƏRRÜFAT SİSTEMİNDƏ SƏNAYE ŞƏHƏRLƏRİNİN FORMALAŞMASININ NƏZƏRİ METODOLOJİ ƏSASLARI

1.1. Sənaye şəhərciklərinin (texnoparklar) yaranma zərurəti

İstənilən ölkəni ayaq üstə saxlayan onun güclü iqtisadiyyatı, təbii ehtiyatlarla zəngin relyefi, sənayesi və ən əsası sadalanan xüsusların sözün yaxşı mənasında məruz qaldığı dəyişiklik, inkişafa müsbət aspektdən yanaşmağı bacararaq siyasət yürütməsidir. Yaşadığımız dünya artıq əvvəlki kimi deyil. Çox dəyişikliklər, kəşflər olunub. Bəs bizlər bu dəyişimə hazırıq? Yoxsa bu dəyişimlər bizlər üçün hələdə sürprizdirmi? Dünya o qədər inkişaf edib ki, dünyamız artıq düzdür deyə bir ifadə də formalaşib. Bu üfuqi dinamika texnologiya ilə birlikdə sürət qazandıqca güclənən məlumat oldu. Məlumat isə dəyişikliyi gücləndirdi. Bəs kimlər sıradakı dəyişikliklərə hazırdır? Fərd olaraq dəyişikliyə ayaq uydurmaq, hətta dəyişikliyin özü olmaq mövzusunda kimlər fikir sahibidirlər.

Dəyişim təbii və qarşısı alınmaz bir prosesdir. Çünki yenilənmiş dünyamız üçün dəyişiklik məcburi və gərəklidir. Bu gün artıq istehsal deyil məlumat və texnologiya dövründəyik və sabah nə olacağının proqnozunu verə bilmək üçün məlumatdan istifadə etmək şərtidir. Əvvəlkindən daha cəld və çox məlumatı texnologiya ilə istehsal edə bilən dümdüz bir dünyada yaşayırıq. Dəyişiklik (inkişaf) bu cəld və dinamik dünyada artıq bizə yenilik kimi təsir bağışlamamalıdır. Onu dost kimi görməyimiz lazım olan bir dövrdəyik.

Dəyişikliyi idarə etmək və yeniləmək bu əsrin ən vacib mövcud olma strategiyası sadəcə müəssisələr üçün deyil eyni zamanda fərdlər olaraq həm də bizlər üçündür. Dəyişiklik və yenilik haqda danışarkən maraqlı bir sual ilə qarşı-qarşıya dayanırıq. Dəyişim ilə birlikdə yenilik gəlir? Yoxsa yenilik ilə birgə gələn dəyişiklikdir? Bunlardan hansının hansını tətiklədiyini araşdırmaq yerinə dəyişimin yaxud yeniliyin qarşıya qoyulan hər hansı bir məsələ yaxud problemin həlli yolunu axtararkən tətikləndiyini düşünmək daha məqsədyönlüdür. Həlli vacib olan o məsələ yaxud problemin həllinə fokuslanarkən qarşıma çıxan o sadə həll yeniliyi gətirir. Yenilik isə dəyişimi tətikləyir.

Yenilik innovasiyadır, dəyişiklik innovasiyadır. Bu bəzən ağlagəlməsi çətin bir mövhum , bəzən də baxdığımız yerdə olub da, görə bilmədiyimiz üçün təəccübləndirici ola bilər. İnnovasiya məlumat, maraq, öyrənmə istəyi, disiplin və müəyyən dərəcədə təxəyyülün genişliyi ilə meydana çıxır. İnnovasiya qurumların və cəmiyyətin koorparativ yaddaşı ilə ərsəyə gətirməli olduğu ortaq bir şüurdur. Və əslində ortaq şüurun meydana gələ biləcəyi məkan ən birinci təhsil müəssisələridir. Amma təhsil olaraq başlayan bu müddət kommersiya olaraq da müvəffəqiyyətə ehtiyac duyur.

Bax elə həmin bu vaxtda ehtiyac siyahısına Sənaye şəhərcikləri – Texnoparklar və ona bənzər təsislərdir. Texnopark; yeni fikir və görüş sahiblərinin müvəffəqiyyətli olmaları üçün münasib bir iş mühiti yaradılan və ya öz sahəsində özünü sübut etmiş böyük və kiçik şirkətlərin və ya yeni təşəbbüskarların, gözəl bir yaşayış tərzı və məskunlaşma yerində birləşmələri, universitet sənayesi və ictimai qurumlar arasında əməkdaşlığı təmin edən sistem olaraq adlandırılır.

Texnopark; elm və texnologiya sahəsindəki tapıntıları və inkişafı sahibkarlar vasitəsi ilə sənayə sahəsinə köçürmək üçün bir vasitə kimi tərif edilir.

Texnoparklar Britaniya birliyinin - təyin etməsinə görə texnopark; gözə gözəl görünən bir sahə içində seyrək olaraq memari binalarda fəaliyyət göstərən elm və texnologiya mənşəli və ya R & D quruluşlarında yer aldığı yaxınlığındakı güclü universitetlərin məlumat, elm və texnoloji təcrübələrindən faydalanaraq ortaq R & D ilə məşğul olan universitet və tədqiqat laboratoriyaları ilə sənaye arasında qüvvətli bir texnoloji transfer fəaliyyətini həyata keçirən içindəki texnopark rəhbərliyindən sistematik olaraq adminstrasiya bilgilərini artırmağa yönəlik dəstək alan, maliyyə problemlərinə həll yolu tapan, modern büro xidmətlərindən və hər növ məsləhət xidmətlərindən faydalanan bir yaşayış sahəsidir.

Beynəlxalq elm parkları birliyinin tərifinə görə isə texnopark;

- bir və ya birdən çox universitet yaxud digər ali təhsil mərkəzi ilə rəsmi və ya fəaliyyət əsasında əlaqəli

- tərkibində bilgiyə və irəliləyən texnologiyaya söykənmiş sənaye firmalarının qurulub inkişafını təşviq etmək məqsədilə hazırlanmış

- içində yerləşmiş kirakeş firmalara, texnoloji transfer və ya iş idarəsi mövzularında dəstək verəcək bir idarə funksiyasına sahib, təşviqlər və müliyyəyə əsaslanmış bir təşəbbüsdür.

Yaşadığımız dünya ölkələrində iqtisadi, siyasi və mədəni həyat bir-birindən çox fərqlidir. Bu faktorlar texnoparkların təşkilatlanmalarını, məqsədlərini təqdim etdikləri xidmətləri, inzibati strukturlarını bir birindən fərqli edir. Bu aspektdən texnopark anlayışı hər ölkədə dəyişik terminlərlə adlandırılır. Texnopark termin kimi elm və texnologiya parklarını ifadə edə bilən sözdür. Ümumi olaraq texnopark başlığı altında bir çox inkişaf etmiş ölkədə olduğu kimi fərqli quruluşdakı parkları ifadə edən terminlər var. Bunlar ABŞ-dakı Tədqiqat Parkı, İngiltərədə Elm Park, Fransada Teknopol, Yaponiyada Teknopolis, Almanyada Texnoloji Mərkəz (Yenilik Mərkəzi) olaraq adlandırılır.

Texnopark tiplərindən hansı olur olsun onların təbiq edilməsinin bir neçə ortaq xüsusiyyətləri mövcud olmaqdadır. Onlar ;

- texnoparklar ümumilikdə inkişafını tamamlanmış, güclü və təsirli bir kompüter şəbəkəsinə sahib olan bir universitet içində yaxud yaxınlığında yerləşir.

-Texnoparklar işə düzəltmə qurumları kimi görülməməlidir. İş imkanlarının artımını dəstəkləyər amma təşəbbüskarların da kafi texnik və inzibati(idari)

potensiyala sahib olmasına diqqət edər.

- Hər parkın müəyyən olunmuş növdə ya da tərzdə risklərin olunması mövzu bəhstir.

- Universitet və sənaye arasındakı elmi və texnoloji potensialın daima gələcəyi hədəfləyən bir devizlə irəliləməsi gərəkdir.

-Texnoparkların sənaye bölgələrinə coğrafi olaraq yaxın mövqe tutması halında nəqliyyat və kommunikasiya imkanları güclü olmalıdır.

- İdarə heyyyəti təşəbbüskarlara qarşı tərəf tutmadan və müstəqil iş prinsiplərinə sahib olmalıdırlar.

-Texnoparkların quruluş və iş tərzində 2 növ sərmayə var. Birincisi quruluş sərmayesi, ikincisi risk sərmayesidir. Parkın gəlirləri təşəbbüskarların ödədikləri kirayələrdən, patent haqqlarının satılmasından və parkdan uzaqlaşan təşəbbüskarçının firmasına şərik olduğu təqdirdə bu şəriklik payından meydana gəlir.

Texnoparklardan nə gözləməliyik? Eyni motivasyaya sahib, yeniliklərə açıq və xüsusi məhsul inkişaf etdirmək istəyən kommersiya müəssisələrinin bir yerə yığılmasını?, yoxsa fəaliyyətlərə nəzarət etməsinimi? Texnoparklar da işləyən firmaların məlumatlara, təchizatlandırılmış insan resurslarına və ixtisaslı avadanlıqlara ehtiyac var. Bu nöqtədə texnopark idarə heyətinə böyük məsuliyyət düşür. Digər tərəfdən isə bu firmaların ixtisaslı(yada xüsusi) maliyyə dəstəyinə olan ehtiyaclarını da unutmamaq gərəkdir.

Ölkəmizdə son illər ərzində sayları sürətlə artan Sənaye şəhərcikləri – Texnoparklar məhdudiyyətsiz və üstün imkan nədəni ilə deyil amma təmin etdikləri digər avantajlar nədəni ilə seçilir, üstünlük verilir. Texnoparkların içərsində fəaliyyət göstərən firmaların bir hissəsi həqiqətən R&D fəaliyyəti çərçivəsi nəticəsi innovasional və yenilik olan əmtəə və məhsullar inkişaf etdirə bilirlər. Amma digər bəzi firmalar üçün eyni ifadəni işlətmək elə də , mümkün deyil. R & D (research and development) başqa P & D(product development) fəaliyyətlərin sayı hələlik daha çoxdur. Amma bu həmişə mi belə olacaq deyə sual olunsa deyərdim ki, xeyir. Çünki çox müvəffəqiyyətli örnəklər sadalamaq olar hansı ki, onların vacib bir qismi sadəcə milli deyil həm də beynəlxalq patent qaruması çərçivəsindədir. Və bu örnəklər artdıqca P & D dən R&D doğru keçid mərhələsinin sürətlənəcəyini proqnozlaşdırmaq olar.

Ölkəmizdə ilk abzasda sadaladığım amillərin hər birinin kifayət qədər mövcudluğu güclü sənayesi olmasına zəmin yaradır. Hələ 1848-ci ildə Bakı neftinin sənaye üsulu ilə hasilatı özündə təkcə ölkəmizdə deyil dünyada bir ilk olması Azərbaycanda sənayeləşmənin başlanğıcı hesab olunur. Ölkəmizdə 21-ci əsrin ikinci yarısında neft hasilatında əhəmiyyətli dərəcədə artım müşahidə edilməsi sənayeləşmə mərhələsinə öz töhvəsin vermişdir. Bu isə öz növbəsində

ölkəmizdə neftlə bağlı infrastrukturun və sənaye sahələrinin yaranması ilə nəticələnmişdir və 20-ci əsrin ortalarından başlayaraq sənayeləşmə prosesi bölgələrimizə yayılaraq yeni sənaye şəhərlərinin əsası qoyulmuşdur. Sənayemizin inkişafına geniş vəsaitlər ayrılmağa başlamışdı. Çox saylı iri sənaye müəssisələri inşa edildi. Bu dövr isə ötən əsrin 70-80-ci illərinə təsadüf edirdi. Bu təşəbbüslərin nəticəsində isə ölkə iqtisadiyyatında yeni sənaye sahələri yaradıldı və sənayemizin diversifikasiyası sürətləndi.

Torpaqlarımızın ermənilər tərəfindən işğalı, sovetlər birliyinin dağılması ilə baş qaldıran böhran iqtisadiyyatın bütün sahələrinə öz mənfi təsirini göstərdi. Nəticə etibarilə sənaye istehsalının çeşidi və həcmi kəskin şəkildə aşağı düşmüşdü. 1997-ci ildə ölkədə siyasi iqtisadi sabitlik bərqərar oldu. Bununla da, sənaye istehsalında artımlar başladı.

Müstəqilliyimiz elan olunduqdan sonra ölkədə neft qaz sektoruna iri həcmdə xarici investisiyalar cəlb olunmuşdur. Hansı ki, bu da sənayenin fərqli sahələrinin təzədən canlanmasını təmin etmişdir. O dövrdə bazar iqtisadiyyatına keçid siyasətinin bir hissəsi kimi əksər sənaye müəssisələrinin özəlləşdirilməsi reallaşdırılmışdır.

Sənaye parkları - Texnoparklar və ya elmi parklar ticarət məqsədli elmi və ya indastriyal tədqiqatlar aparılan binalardan ibarət bir bölgədir. Araşdırma parkı, texnologiya parkı, texnopolis, texnokənd və biomedical parkı kimi müxtəlif terminlərlə istifadə olunur. Hansı termindən istifadə isə aparılan tədqiqat və inkişaf mərhələsinin növündən asılıdır. Bu parklar çox zaman universitetlərlə birgə çalışır yaxud onlar tərəfindən idarə olunur. Mərkəzi avtopark, kütləvi nəqliyyat vasitələri, əyləncə və idman təsisləri kimi. Bu baxımdan kirayə texnoparklar və onların oxşarları adətən mərkəzi idarə quruluşuna sahibdirlər. tipik olaraq şəhərdəki qurum və şirkətlər məhsul inkişaf etdirmə və yenilik əldə etməyə fokuslanırlar. Baxmayaraq sənaye şəhərcikləri istehsala fokuslanmışdır. İş parkları isə idarəçilik funksiyasına ağırlıq verir. Texnoparklarda binalar üçün ərazi təmin etməklə bərabər bir sıra ortaq qaynaqlar da təklif edir. Məsələn kəsilməz elektrik,

telekommunikasiya qurğuları, qəbul və təhlükəsizlik xidmətləri, idarə ofisləri, kafelər, bank şöbələri və s.

Elmi və texnoloji parklar dövlət və ya yerli idarəetmə orqanları tərəfindən təşviq olunur. Çünki bu parklar yeni şirkətlərin marağını cəzb edir, məşğulluq yaradır və vergi gəlirlərinin artmasına yol açır. Yeni şirkətləri elm və texnoloji şirkətlərə cəlb etmək üçün də adətən onları əmlak vergisi və digər bəzi vergilərdən azad edirlər. Bütün bunlar haqqında, texnoparklara üzvlüyün hansı hüquqi yollarının olması, müəyyən qayda qanunlar, faktorlar, onların işləmə funksiyası barədə digər fəsillərdə geniş şəkildə bəhs edəcəm.

1.2. Sənaye şəhərciklərinin mahiyyəti və onların fəaliyyətinin xüsusiyyətləri

Dünya ölkələrinin bir çoxu yenilikçiliyə söykənən bir iqtisadi dirçəliş dövründədir. Bu yenilikçiliyin təməlini qoyan isə araşdırma və inkişaf etdirmə (R & D)

fəaliyyətləridir. Yenilikçilik texnoloji inkişafı, texnoloji inkişafın məlumat istehsalına, məlumat istehsalı da professional R & D fəaliyyət vahidlərinə bağlıdır.

Professional tədqiqat və inkişaf vahidləri isə Texnoloji İnkişaf Bölgələrində sıxlaşmışdır.

21-ci əsrdə cəmiyyətin iqtisadi inkişaf və ictimai rifah səviyyələrini təyin edən və şəkilləndirən ən vacib faktor texnoloji inkişaf və elmi sahələrdəki irəliləyişdir. Bir ölkənin rifah səviyyəsinin artması, beynəlxalq bazarlarda rəqabət edəbilən və gələcəyə güvənlə baxmağı bacaran bir ölkə mövqeyinə çata bilməyi üçün R & D

əsaslanan texnoloji sıx məhsul və istehsal metodlarını inkişaf etdirməsinə, yəni elm və texnologiya sahəsində qazandığı uğura bağlıdır. Artıq, inkişaf etmiş ölkələrdə məhsul rəqabəti, elmi və texnoloji yetkinlik rəqabətinə çevrilmiş vəziyyətdədir.

Texnoparklar inkişaf etmiş ölkələrdə 1950-ci illərin əvvəlindən bəri tətbiq olunan çox vacib inkişaf vasitələridir.

Texnoparkların inkişafa mahiyyəti aşağıdakılardır.

- Universitet-sənaye əlaqələrinin konkret əməkdaşlığa çevrilməsi
- Yüksək texnologiyaya söykənən yeni şirkətlərin qurulması və kiçik şirkətlərin böyüməsi.
- Universitetlərdəki akademik bilgilərin texnoloji məhsullara çevrilməsi və texnoloji transferinin reallaşdırılması.
- Sənaye məhsullarında yerli qatqıların artması.
- R & D fəaliyyətlərinin və R & D geri qayıtma səviyyəsinin artması
- İxrac səviyyəsinin və xarici investorların artması
- Xarici ölkələrdən asılılığın azalması
- R & D yüklü fəaliyyətlərlə regional və yerli yenidən konfiqurasiyası
- Bölgənin iqtisadi fəaliyyətlərinin çeşidləndirilməsi, iqtisadi artımın artırılması.
- Bölgədəki investisiya, yenilik və R & D çərçivəsində balans probleminin aradan qaldırılması.
- Bölgəyə yeni məşğulluq sahələrinin açılması və beyin köçünün qarşısının alınması.

Elmi layihələrin sərfəli olması şərtlərindən biri də innovasiyalardan istifadədədir.

Dünyəvi dəyişmələrin mexanizminin tələbi kadrların hazırlanma sxeması bazar şərtləri daxilində professionallara olan tələbə cəld cavab verməlidir. Bu da öz sırasında o mənaya gəlir ki, professionalların ərsəyə gətirdiyi təlimin modern innovasiya formalarından istifadə yolları ilə reallaşdırılmalıdır. Belə olan halda həm professionallar ərsəyə gətirdiyi, həm də innovasiya əməliyyatı iştirakçılarının ixtisaslaşdırılmış hazırlığı innovasiya xarakteri daşıyır. Başqa bir aspektdən modern təhsil sxemasının innovasiya xarakteri nəinki təlim əməliyyatlarında, eyni zamanda elm müəssisələrinin başqa fəaliyyət aspektlərində də olmalıdır. Modern

elmi-innovasiya sahələrində təhsil sferasının inkişafında sadalayacaqlarımı ayırmaq lazımdır.

- Təhsil müəssisələrində fərqli istiqamətli innovasiya sxemlərinin təşkili.
- İnnovasiya klasterlərində iştirak.
- Müəllimlərin, tələbələrin və əməkdaşların aktiv innovasiya dəstəyi.
- Beynəlxalq münasibətlərin tənzimi və s.

Axır illər pedoqoji potensialın daha da keyfiyyətli dəyərləndirilməsi və onlardan istifadənin daha asand, daha səmərəli yolları işlənərək hazırlanır. Bunlardan elmi və innovasiya fəaliyyətlərinin dəqiq şəkildə öyrətim ocaqlarında öz sırasında təşkil olunması bir çox amildən aslıdır.

- Elmin inkişafı və İKT proseslərində firmaların rolu
- Elmin və innovasiyanın gələcəyi və müəssisələrin infrostrukturu
- Həmin regionda iqtisadi inkişaf üçün İKT-ı prosesinin hakimiyyət istiqamətindən qəbulu
- Xidmət aparan firmaların elmə integrasiyası,istehsalın koperasiyası
- Müəssisələrdə elmin və innovasiya strukturunun irəliləyişi ilk növbədə innovasiya prosesinin iştirakçıları halqasının əhvalı ruhiyyəsilə əlaqədardır: (Qasimov F.H., Nocofov Z.M., 2009, S.30-36)
- alim anlayışı (yaradıcı-innovativ fikirlərin katalizatoru rolunda)
- sahibkar isə (iştirakçı dedikdə İKT-rı məhsullarının bazara çıxarılması prosesinin yaradıcısı)
- biznesmen (menecer- İKT-rı məhsullarından innovasiyaların həyata keçirilməsi işinin rəhbəri).
- Bu birləşmiş halqaların əhval-ruhiyyəsinin tənzim etməsi innovasiya prosesi infrastrukturunu ilə olduqca yaxından əlaqədardır. Elm ocaqlarının iştirakı bu növ infrastrukturun ünsürlərinin formalaşmasında ifadə oluna bilər.

Bu tərzdə infrastruktur elementlərinin formalaşmasında təhsil müəssisəsinin iştirakı qeyd edilə bilər. Bu günkü gündə dövlətin bütün regionlar üçün qurduğu

irəli yönümlü inkişafı etmiş innovasiya infrastrukturunun artımının ərsəyə gəlmə problemi olduqca rəkkın lıyını saxlamaqdadır. Bu işə öz növbəsində araşdırmaların və əməllərin nəticələrinin təkmilləşdirilməsinə və kommersiyalaşdırılmasına zəmin yaradır. əksər bölgələr üçün onun ancaq ayrı-ayrı elementləri təşkil olunmuşdur. Bu istiqamətdə bölgə liderləri ayırmaq mümkündür, lakin onların da əksəriyyəti vahid innovasiya sxeminə sahibdirlər. elə bu halda dövlətin rolu innovasiya siyasətini reallaşdırdıqda bölgələrin hakimiyyət orqanları ilə daha yaxın, sıx şəkildə birləşir. Innovasiya siyasətində ilk olarq eyni vaxtda innovasiya strukturunun təşkil olunmasına və irəliləyişinə baxmaq vacibdir. İnstitusional infrostrukturun meydana gəlib formalaşması innovasiya sahəsi sərhədlərində asılı təsiri bərqərar edir. Bölgələrdə innovasiya prosessinin irəliləmə tərzı bir çox institusional sektorların irəliləməsini plana alır. İnnovasiya ocaqlarının vacib təşkilatı formaları innovasiya fəaliyyətini reallaşdırmağa zəmin yaradan birləşmədir- innovasiya texnoloji parkları, xırda sahibkarlıq kömək fondları, konsaltinq tışkilatları, tədris-iş mərkəzləri və başqa təşkilatlardır.

Düşünürük ki, lazımi həddə geniş yayılmış bir fikir vardır ki, innovasiya mərkəzlərinin təşkil olunması təkcə varlı ölkələrə aiddir və eyni vaxtda araşdırma olaraq belə bir nəticəyə gəlmək mümkündür ki, texnoparklar maliyyə strukturunu stabil saxlamağa yardım göstərir. Artıq öz inkişaf yolunu tapmış müasir iqtisadi sistemlər olan iqtisadi çöküş, struktur yenidən qurmas, iş yerlərinin ixtisar olunmsı, elmi-texniki gücünün önəmli yığımı vaxtı yaradılır. Analiz təsvir edir ki, yeni tərzdə innovasiya strukturları böhran vəziyyətindən xilas olma yollarında özlərini göstərmişlər.

Bununla da, texnoparklar elmi-texniki siyasət sferasında qərarların qəbul olunmasında qeyri-mərkəzləşdirmə tərzı kimi xırda elmtutumlu şirkətlərin və vəcür sahibkarlığın irəliləyişinə təkən verəcək “ aşağıdan” risk fəaliyyətini aktivləşdirir. Elmtutumlu əmtəənin və yüksək texnologiyaların istehsalı sferasında işləyən insanların kvalifikasiyasını artırmağa, eyni zamanda da istehsalın səviyyəsini ilə qəbul olunmuş regionun iqtisadiyyatla məşğul olanların səviyyəsini dəyərləndirməyə zəmin yaradır. Sənaye şəhərləri işsizlik və sosial sabitlik

problemlərini kiçik müəssisələr təşkil etmək yolu ilə həll etməyə imkan verir. İstehsal təyinatlı və müasir elm-texniki rəqabət gücünə davam gətirəcək məhsulların olmaması sənaye mərkəzlərinin təşkilində mühüm mahiyyət və prinsiplərindən sayılır.

Texnoparkların fəaliyyət növlərindən söhbət açdıqda birbaşa texnoparkın və onun rezidentlərinin fəaliyyətini məhdudlaşdırmaq vacibdir. Texnoparkın əsas məşğuliyyətlərindən – texnopark rezidentlərinə:

- bazarda realizə etmək üçün irəli avadanlıqlarla məhsul ötürən istehsalın yeni texnologiyalarla təşkilinə
- xarici bazara çıxmaq üçün yüksək texnologiyalar əsasında xarici iqtisadi fəaliyyətin həyata keçirilməsinə
- sənaye parklarının və onların rezidentlərinin əməliyyatlarının tam reallaşdırılması
- Texnoparklara elmi-texniki innovasiya fəaliyyəti və başqa xidmətlər nümayişinə planlı köməyin təzahürü.

Bundan əlavə olaraq digər texnoparklar sadaladığım yollarla texnologiyanın transferləri ilə işləməlidirlər:

- Biznesə kömək. Texnologiyalarla bağlı bəzi mövzular, problemlər, məsələlərə dair xidmətlər sunan kommersiya təşkilatlarına elmi-texniki sferada çalışan ixtisaslaşdırılmış təşkilatlar kimi nəzər yetirmək mümkündür. Belə şirkətlər daxilində bəzi texnoloji parklar inkişafı yüksək verilənlər bazasına daxildir. Məsləhətçilər isə öz sırasında xüsusi ixtisaslaşmaya yiyələnibdirlər.
- Texnologiyaların yayılması. Müəyyən biliklərin kiçik və orta müəssisələr qrupunda tədqiqat institutlarından ötürülməsi deməkdir.
- Texnologiyaların axtarışı. Verilən regionun müəssisələrin istifadə oluna bilən beynəlxalq və milli bazarı tədqiq olunur ki, perspektiv texnologiyalar və kommersiya imkanları əldə edilsin. Həmin məsələ isə sənayenin dəqiq tələbatından asılı olaraq icra icra olunur.

Texnoparklar aşağıdakı funksiyalar vasitəsi ilə məqsədlərinə çatmağa bilirlər.

-Yeni texnoloji məhsullar istehsal edərək R & D etmək istəyən böyümə potensialı olan firmaları təyin etmək və dəyərləndirmək.

-Seçilən firmalara ərazi arendaya götürməkdə, elmi və texnoloji aspektdən dəstəkləmək.

-Yeni məhsul yaxud texnoloji inkişaf məlumat və bacarığına sahib magistr və doktorantura tələbələrinə texnoparkda yer vermək, maddi dəstək və digər xidmətlərlə təmin etmək

-Yeni məhsul və texnologiya üçün patent almaq, lisenziya know-how_ və başqa razılaşmalar etmək.

-Müvəffəqiyyətli olan investorların fəaliyyətə keçmələrini təmin etmək

-Universitet sənayə ortaqlığınl xüsusilə R & D sahəsində inkişaf etdirmək.

-Sənayeçilərin və universitet mənsublarının texnopark çərçivəsində birlikdə işləməklərinin təmin etmək.

Cəmiyyətin məlumatlı bir ictimaiyyət halına gəlməsi üçün son illərdə meydana gələn texnoloji yeniliklərin inkişaf etməsində universitet sənaye münasibətlərinin önəmi çox böyükdür. Cəmiyyətin rifah səviyyəsinin artması, elmi və texnoloji işlərdən ən təsirli bir şəkildə faydalanmaqla mümkündür. Bu məqsədlə müxtəlif ölkələrdə universitet sənaye ortaqlığı bir vasitə olaraq istifadə edilməkdədir. Bu ortaqlıqda təməl məqsəd universitetdə əldə edilən teorik və elmi çalışmaların sənayeyə tətbiq edilməsidir. Beləcə qıt mənbələrin daha səmərəli istifadəsi təmin olunmuş olur. Bir çox ölkələrdə iqtisadi inkişaf və cəmiyyətin rifah səviyyəsinin artırılması üçün bu vasitədən istifadə hər univ. Universitet sənaye münasibətləri hər ölkədə və hər universitetdə fərqli şəkillərdə inkişaf etmişdir amma əsas məqsəd adətən eynidir. Universitet sənaye ortaqlığında universitet sənayenin texnoloji ehtiyaclarına cavab verərkən sənaye də universitetlərdə praktik tətbiq etmə sahələri yaradır. Bu ortaqlığın nəticəsi olaraq iqtisadi inkişaf sürəti artır.

Texnopark tətbiqində universitetlərin texniki infrastruktur imkanları sənayenin ehtiyacları istiqamətində sənayenin xidmətlərinə təklif edilir. Bu

mənada aparılan işlər texnologiyanın inkişafı, məhsul keyfiyyətinin artırılması, beynəlxalq bazarlarda rəqabət edəbilmə, yeni texnoloji istehsal müddətlərinin inkişafı məqsədlərinə xidmət edir. Bu səbəblə xüsusilə inkişaf etmiş ölkələr bu məqsədlərə istiqamətlənən fəaliyyətləri daim artırır. Texnoloji kəşfləri təbliğ etdirmə, təşviq və dəstək vasitələri istifadə edir. Texnoparklar bu məqsədlərə çatmaq üçün müxtəlif növ vasitələrin istifadə olunma yeridir. Elm və texnologiya parkları tətbiqləri ilə dövlət risk sərmayesi investisiyasına zəmin yaradaraq investorları cəsarətləndirir, digər tərəfdən universitet tədqiqatlarını dəyərləndirilərək texnoloji istehsal üçün münasib, müvafiq mühitlər yaradır. Ölkəmizdəki vəziyyətin bu məqsədlər çərçivəsində inkişafı üçün texnoloji tədqiqatlara, R&D tədqiqatlarına daha çox önəm verilməlidir. Bunun bir yolu da elm və texnoloji parkların reallaşması, mövcud olanların da inkişaf yolunda fəaliyyətlər göstərməsi vacibdir.

II FƏSİL

BAZAR İQTİSADIYYATI ŞƏRAİTİNDƏ SƏNAYE ŞƏHƏRCİKLƏRİNİN İDARƏETMƏ SİSTEMİ

2.1. Sənaye şəhərciklərinin idarə edilməsinin aspektləri

Sənaye – iqtisadiyyatın özəyi olub, bu günki gündə yaşadığımız cəmiyyətin istehsal gücünün artmasına olduqca böyük töhvələr verərək sənayenin və xalq təsərrüfatının digər sahələri üçün əmək silahının yaradılması ilə məşğul olan müəssisələrin (zavodlar, fabriklər, şaxta, elektrik sənayesi və s.) toplusunu təsvir edir. İstehsal manufakturlardan fərqli cəhəti isə burada yüksək mexanikləşdirmə və avtomatlaşdırma dərəcəsini göstərmək olar. Sənayedə istehsal formalarının inkişaf etdirilərək tətbiq olunmasına – bu prosesə sənayeləşmə deyilir.

Sənayeləşmədən sonra sənaye parkı dedikdə isə, burada bir birindən asılı istehsal sahələrinə sahib olan və bütünlüklə bir infrastrukturda xidmət göstərən istehsal və qeyri-istehsal müəssisələrinin birləşdiyi tamamilə xüsusi bir ərazi nəzərdə tutulur.

Bu parkların daxilində bir çox müəssisələrin qarşılıqlı fəaliyyəti baş tutur ki, bunlara elektrik və istilik şəbəkələri, ümumi mühəndis ifrastrukturu, vahid enerji obyektləri, su, kanalizasiya qurğuları və bunların yaratdığı ümumi fəaliyyət sferası daxildir. Bütün bu infrastruktur fəaliyyətinin bu tərzdə birgə təşkil olunması sənaye parkındakı bütün iştirakçılara fəaliyyətləri ilə bağlı xərclərinin azaldılmasına və dahada səmərəli fəaliyyət göstərməsinə uyğun zəmin yaradır. Artıq biz sənaye parklarından əlavə Texnologiya parkları terminini işlətdikdə isə, elmi ixtiraların daha məhsuldar olduğu, nou- hau və başqa elmtutumlu müəssisələrin təşkil olunduğu, bu yaradılan firmaların fəaliyyət göstərməsi üçün maddi- texniki və sosial- mədəni servis, maliyyə və digər bazalardan təşkil olunan əmlak komplekslərinin yerləşdiyi ərazi başa düşürük. Ümumiyyətlə texnologiya parklarının yaradılması istehsal və elm müəssisələrinin tək bir ərazidə birləşdirilməsini və əlbəttəki onların birlikdə fəaliyyət göstərməsini nəzərdə tutur. Respublikamızda Yüksək Texnologiya Parkının(YTP) inkişaf yönümlü olması prespektivi XXI- ci əsr iqtisadiyyatının təbii sərvətlərdən asılılıq üzərində deyil yüksək texnologiyalara keçidlə yəni, nanotexnologiya, biotexnologiya və ən

əsas informasiya texnologiyalarının inkişaf etdirilməsi ilə xarakterizə oluna bilər. Burada yüksək texnologiyaların rolu böyükdür. onlar ümumi iqtisadiyyatın inkişafı, dayanıqlı və davamlı olmasında yüksək rola sahibdir. İqtisadiyyatımızdakı inkişaf səviyyəsinin ardıcılıq və daha stabil olmasına xidmət edən əsas amillərdən biri sayılan Xüsusi İqtisadi Zonaların(XİZ) yaradılmasındakı əsas səbəblərdən və məqsədlərdən danışmaq yerinə düşərdi. XİZ-in yaradılması ilə işsizlik səviyyəsinin aşağı salınmasını, xarici investiyaların cəlb olunmasını, ölkənin elmi-texniki bazasından maksimum istifadə, ölkənin nəqliyyatından, coğrafi vəziyyətindən faydalanmaq və regionlarımızın inkişafına dəstək olmaq əsas məqsədlərdəndir. Bəzəndə xarici texnologiyaların cəlb olunması və iqtisadi inteqrasiya aləti kimi də ölkələr XİZ- dən istifadə edirlər. Biz xarici ticarət zonalarını, texnologiya parkları və texnopolislərini, sənaye klasterlərini, xüsusi iqtisadi rayonları, birgə sahibkarlıq zonalarını, bunlarla yanaşı prioritet inkişaf ərazilərini və azad iqtisadi zonalarını XİZ- in növləri kimi qeyd etmək mümkündür. Azərbaycana xarici sərmayenin cəlb edilməsi tempinin artırılmasını, qeyri neft sektorunun müntəzəm inkişafı üçün İKT sektorunun dayanıqlı inkişafının təmin edilməsini, bununla yanaşı xidmət istehsalı və elektron məhsulların təmin edilməsi ,yəni, yerli istehsalı və texnoparkların yaradılmasını təmin etmək dünya ölkələri arasında dinamik inkişafı ilə seçilən dövlətimizin qaçınılmaz iqtisadi siyasətidir. Qarşıya qoyulan bu məqsədlərin yerinə yetirilməsi İKT profili texnoparkların yaradılması və onların gələcək fəaliyyətinin idarə edilməsini aktuallaşdırmışdır.

Hal- hazırda Azərbaycan yeni bir inkişaf mərhələsinə doğru addımlayır. Ölkəmizin bu yolda qarşıya qoyduğu hədəfləri elm və mədəniyyətin inkişafını təmin etmək, hərtərəfli, sərfəli və innovasiya istiqamətli iqtisadiyyatın formalaşdırılması, sosial istiqamətli inkişaf mərhələlərinin yaradılması və əhalini yaşayış səviyyəsinin yaxşılaşdırılması və ictimai həyatın bütün istiqamətlərində nailiyyətlərin əldə olunmasıdır. Hazır ki zamanda ölkəmizin artım modeli qabaqcıl dövlətlərin inkişaf qanunauyğunluqlarına uyğunlaşmaqdadır. Digər tərəfdən elm və texnologiyanın inkişafı, müasir İKT-nın nəzəri, metodoloji və tətbiqi sahələri üzərində çalışıb onların formalaşdırılması Azərbaycanın strateji məqsədlərinə daxildir. Bunlar

arasında əsas yer alan müasir və yüksək texnologiyalara arxalanan regional və iqtisadi inkişafı sürətləndirilməkdir. Sənaye şəhərciklərinin ərsəyə gətirilməsində əsas məqsədin aşağıdakılar olduğunu bildirək:

- Sənaye şəhərlərinin YT-lara dayanaraq inkişaf etdirilib daha güclü vəziyyətə gətirilməsi
- Əsas innovativ fəaliyyət sferasının yaradılması
- Elmin və texniki fəaliyyət nəticələrinin təhsil və dshs təsirli sahələr ilə səmərəliliyin yüksəldilməsi .
- Dünya miqyasında rəqabət gücünün artırılması (Arzu Hüseynova, Texnoparkların yaradılması üzrə beynəlxalq təcrübə 2017)

Gələcək dövrlərdə isə ölkəmizdə bilik və texnologiyaların cəmiyyətin tələbinə uyğunlaşdırılaraq istifadəsini, öyrənilməsi və ötürülməsinə zəmin yaradan milli Innovasiya sisteminin formalaşdırılması proseduru tamamlanacaq. Sənaye şəhərlərinin yaradılması ölkəmizin iqtisadi inkişafında əsas məsələlərdən biridir.

Bu gün ən gündəmdə olan məsələlərə xarici sərmayə qoyuluşlarının artırılması, bazar münasibətlərinin daha səmərəli hala salınması, iqtisadi- sosial əlaqələrin genişlənməsi və texnoparkların yaradılması daxildir. Azərbaycanda sənaye şəhərlərinin salınması və idarə olunması ilə əlaqədər qarşılıqlı münasibətləri tənzimləmək və orada sahibkarlığın yaradılması qanunlarını müəyyən etmək, xüsusi zonaların yaradılması və inkişafıyla bağlı “Xüsusi iqtisadi zonalar haqqında” Respublikamızın qanununda yer ayrılmışdır. Bütün bu qəbul olunan qanunlardan əlavə ölkədə 2009-2015 –ci il aralığındakı elmin inkişafın üzrə “Milli Strategiyada” İKT fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsi və əlbəttəki bu yolda elmi- tədqiqat işlərinin aparılmasının genişləndirilməsi prioritet bir məsələ kimi qarşıya qoyulmuşdur. İnnovasiya iqtisadiyyatının formalaşmasının əsas alətlərindən biri texnoparklardır. Texnoparkların yaradılmasına ilkin olaraq 1930-cu illərdə rast gəlinəndə bu proses 60-80 ci illərdə daha da geniş vüsət almağa başlamışdır. Texnologiya sahələrinin inkişaf etdirilməsi prosesi o illərdə prioritet məsələlərdən birinə çevrilmişdi. Burada firmların fəaliyyət göstərməsi üçün yüksək səviyyəli elmi- tədqiqat institutları və laboratoriyalar mövcuddur. İşsizlik

səviyyəsinin aşağı salınmasında, iqtisadiyyatın ixrac yönümlü inkişafında, sahibkarlığın dəstəklənməsində, hərtərəfli inkişafda və modernləşmədə texnoparkların rolu böyükdür. Dünya siyasətində böyük rola sahib olan sənaye sahəsinin olduğunu görərək bizdə bu sahənin inkişafına diqqət ayırmalıyıq. İEÖ-ə çatmaq və onların dünya iqtisadiyyatında tutduğu mövqeyə yaxınlaşmağı qarşımıza hədəf qoymalıyıq. Artıq iqtisadi inkişaf konsepsiyamız modernləşmə xətti üzərində hərəkət etdirilir. Bunun nəticəsidir ki, “Azərbaycan 2020-ci il gələcəyə baxış” Konsepsiyasının vacib müddəalarından hesab edilən sənayedə fasiləsiz artışı təmin edilməsindən ötrü böyük layihələrə imza atılır, ən müasir infrastruktur yaradılır və dövlət tərəfindən islahatlar aparılır. Rəqabətqabiliyyətliliyinin artırılması, iqtisadiyyatımızın şaxələnməsi, neftdən asılı olmayan sferada dinamik inkişaf yolunun təmini, bu sahəyə sərmayə qoyuluşunun sürətləndirilməsi dövlətimizin müəyyənləşdirdiyi sosial-iqtisadi siyasətin prioritet istiqamətidir. Burada bildirə bilərəm ki artıq bu sahədə müəyyən qanunvericilik bazası tərtib olunmuşdur. Dövlət sektorunun fəa iştirak etdiyi bu prosesdə özəl sektorlarda öz sözünü deyir. Onuda bildirmək istədim ki əsas sənaye parkları 3 regionda öz işini aparır kiÇ bunlar Bakı, Sumqayıt və Gəncədir. Bunlarla belə Mingəçevir ərazisində də modern sənaye şəhərciklərinin inşa edilməsi işləri gedir.

Şəkil 1. Mingəçevir sənaye parkı

Mənbə: <https://www.google.com/search?q=ming%C9%99%C3%A7evir+s%C9%99naye+park>

Müasirliyi özündə barındıran bu sənaye parkı 15 ha.-ya yaxın ərazidə yerləşir.

Adı çəkilən parkların mövcud olması ölkəmizin ekonomikasın, mazutdan başqa sahələrində irəliləməsinə , onun müasirləşməsinə, biliktutumlu və innovativ iqtisadiyyatın əmələ gəlib müəyyən şəkil almasına , inkişaf etmiş texnologiyalara dayanan rəqabətçil sənaye hasilatının böyüdülməsinə, investorlarda sərmayə qoyuluşuna marın artmasına, öz biznesini quran , ümumiyyətcə biznesmenlərin dəstəklənməsinə, əməkqabiliyyətli vətəndaşların işlə təminatına yaxşı mənada təsir edəcəkdir. Belə tədbirlər planının bir hissəsi kimi qeyd edə bilərəmki son zamanlarda ÜDM-nin göstəricilərindəki artım əsasən qeyri-neft sektoru ilə əlaqədardır və rəqabət qabiliyyəti yüksək məhsulların istehsalı artır. 2012-dəki ÜDM-nin 9.7 faiz, 2013-cü ildə I rübə aid olan 11.4 faizlik artımlar bu işlərin nəticəsi olaraq görülməli bilər. Dövlət neftdən asılılığın azaldılması yönündə qeyri-neft sənayesinin yüksək inkişafına da müstəsna diqqət yetirir. Bu prosesin tərkib hissə kimi deyə bilərəm ki, müasir texnologiyaların tətbiqi, ölkə xammalında maksimum fəal istifadə, dayanaqlı məhsul istehsalı və müasir sənaye şəhərlərinin yaradılması buna nümunədir.

Bu mövzuda ölkə sərhəddindən kənar təcrübələrə nəzər salsaq görürük ki, bütün ölkələrin ekonomikasnda qloballaşma hadisələrinin, rəqabətin artdığı bir sferada bu sahədə çalışan biznesmenlik subyektlərinə hakimiyyətin köməyi həmin ölkənin ekonomikasının sağlam təməlli inkişafına zəmin yaradan ünsürlərdən ən öndə gələnidir. Bu parkların ekonomik irəliləyişindəki vacib və müsbət faktor yaxud ünsür haqqında beynəlxalq praktika nəzərə alınmaqla ölkəmizdə bu sözügedən sahənin irəliləməsi bizim ölkənin əsas öhdəliklərindən birinə çevrilmişdir. Əlbəttəki bu sahənin inkişafında ölkə prezidentində əməyi çox böyükdür. Prezidentimizin imza atdığı gələcəyə baxış 2020 inkişaf konsepsiyasına dayanaraq bu sahələrdə inkişaf tempinin artdığını görə bilərik və paytaxta salınan Balaxanı sənaye qovşağı buna bariz nümunədir.

Ölkə rəhbərinin tapşırığına dayanan bu parklara aid Nümunəvi Əsasnamə yaradılaraq ölkə rəhbərinin iyirmi dörd aprel 2013-cü il 865 sayılı fərmanı ilə qəbul olunmuşdur. Adı çəkilən əsasnamə hakimiyyət tərəfindən bu parkların meydana gəlməsi, onun idarə strukturunun tənzimlənməsi nəzarətsiz qalmamalıdır. Parklar

biznesmenlərin öz planlarını reallaşdırmaq üçün əlverişli, lazımlı olan şərait qurulmalıdır. Ən yeni , modern texnologiyalarla təmin olunmalıdır. Sənaye parkları vətəndaşların həyat şəraitini rahatlaşdırmalıdır, sadələşdirməlidir. Bu sahələrə rəhbərlik edən şəxs ARIİN tərəfindən müsabiqə yolu ilə seçilir. Sənayenin bütün sahələrinin inkişafını nəzərdə tutan bu kimi layihələrin ölkə iqtisadiyyatındakı rolu əvəzsizdir. Bu gün dünya bazarlarında rəqabat aparmaq iqtidarına sahib ölkələrin böyük əksəriyyəti texnoloji parkların inkişafı hesabına buna nail olub.

Şəkil 2. Sumqayıt texnologiyalar parkı

Mənbə: <https://www.google.com/search?q=sumqay%C4%B1t+texnologiyalar+park>

Adı çəkilən parkların meydana gəlməs məqsədi bunlardır.

- Modern texnologiyalar əsasında daim inkişaf etmək, yaxşı servis göstərmək və buna zəmin yaratmaq, biznes adamlarına müəyyən dəstəklər göstərmək.
- Ekonomikanın, eləcə də mazutdan başqa sahələrin də daimi inkişafı.
- Parkların yerləşdiyi dövlətdə fərqi yoxdur yerli yaxud xarici investorlar üçün daha sadə , səmərəli şəkildə olması.
- İşləmək qabiliyyəti olan əhəlinin işsizlik probleminin aradan qaldırılması.(MƏNBƏ:<https://economy.gov.az/article/s%C9%99naye-park%C4%B1/>)

Ölkədə 2014 ilinin “Sənaye ili” kimi vurğulanması ilə irəli sürülən müxtəlif tədbir planları əsnasında yeni bir inkişaf istiqaməti olan kosmik sənaye istiqamətində

işlərin aparılması bununla yanaşı telekommunikasiya peyklərinin yer orbitinə buraxılması haqqında əsasnamələr qanuna əlavə edilmişdir. Bu proses ölkəmizin dünyaya, yeni, müasir dünyaya daha yaxından inteqrasiya etməsinə zəmin yaratmışdı.

Ekonomika elı bir sahədirki, o daim yeniliklər istəyir. Onun daimi olaraq inkişaf etməsi üçün daim elm adamları tədqiqat aparmalıdır. Modern informasiyalara əsaslanan yeni ki, onlarla işləmək üçün yeni komplekslər yaradılmalıdır.

YTP-nin yaradılma məqsədləri kimi İKT sektorunda iqtisadiyyatın rəqabət gücünün artırılması və davamlı inkişafıdır. Bu ərazilər və strukturda çalışan firmalar müasir elmi-texnoloji məhsul istehsalının artmasında və elmi tədqiqatların böyüdülməsində təkan olacaq. Ölkə iqtisadiyyatının yeniliklər gətirəcək inkişaf yollarından biri olan yüksək texnologiyaların inkişafı bir sıra kompleks məsələlərin həllində kömək edir. Əlbəttəki müasir tipli iqtisadiyyatın formalaşmasında innovasiya infrastrukturları kimi elm tutumlu istehsalın genişlənməsində böyük önəm kəsb edir. Bu günkü dövrdə iqtisadiyyatın innovativ inkişafının təminində bunlar əsasdır.

2.2. İnkişaf etmiş ölkələrdə sənaye şəhərciklərinin idarəetmə təcrübəsi

Texnoparkların inşa edilməsi üsulları(modeller)- bu haqda dünya üzrə 550-dən çox fəaliyyət göstərən texnoparklara baxıb, burada əsas 3 model olduğunu görə bilərik. Bunlar nöqtəvi, kompleks və meqa modelleridir. İndi isə bunlara tək-tək nəzər yetirək.

Nöqtəvi model- dedikdə bütün kompakt kompozisiyaların maksimum olması və funksiya dəstəsinin məhdudluğu.

Kompleks model- iri ərazidə geniş yaşıllaşma zonası olan, ərazisində yerləşən binaların və tikililərin sosial məkanı olan yer. Bu modeldə fəaliyyət göstərən sənaye şəhərciklərinin daxilində və ya ona yaxın ərazidə universitetlər yerləşir.

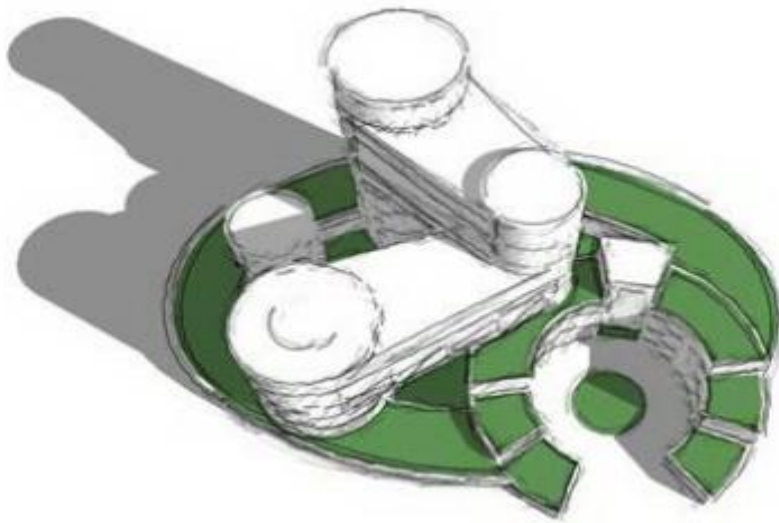
Meqa(İmkanlı) model- bu üsulla inşa edilən texnoparklar olduqca geniş imkallara sahib olurlar. Bunlara təhsil sferası, sosial, yaşayış ərazisi olan, istehsal həyata

keçirilən və s. daxildir. Burda universitetlər kompleks daxilində fəaliyyət göstərə bilərlər.

Texnoparkların bu üç modelinin aydın izahı üçün beynəlxalq təcrübə təhlilinə əsaslanacaq.

1-ci modelimiz olan nöqtəvi texnoparklar demək olar ki, mərkəzlərdə yəni şəhərlərdə kiçik bir ərazidə inşa olunur. Onun daxilindəki fəaliyyət istiqamətlərinin əsas elementləri elm və tədris, təbiət parkı, kommunikasiya, adminstrasiya xidməti və işgüzar ofislərlə və başqa istiqamətlərlə yetərlənə bilər.

ŞƏKİL 3. Texnoparkın Nöqtəvi inşaat modeli

MƏNBƏ: http://www.ier.az/uploads/10_Texnoparklar_Yaradilmasi_Beynelxalq_Tecrube.pdf

Bu modelin önəmli üstünlüklərindən biridə onun yığcamlığıdır ki, buda çalışanlarla universitetlər və tədqiqat mərkəzləri, xidmət firmaları və s. müəssisələrlə intensiv mübadilə imkanı yaradır.

Nöqtəvi texnopark inşası üsülünün menfi yönlərində elə onun ərazisinin məhdudluğu, həcmnin kiçikliyi, böyümə şəraitinin olmaması və funksional quruluşunun inkişaf etməməsidir.

2-ci inşaat üsulu olaraq bildirdiyim texnoparkların kompleks modeli şəhərlərin daxilində yetəri qədər azad ərazilərdə yerləşirlər. Bu model 1-incidən fərqli olaraq ərazisində imkanları geniş bina və tikililər olması və park zonasının tam geniş salınması ilə seçilir. Kompleks modeldə yaşıllaşma prosesindən maksimum istifadə etmək imkanı vardır.

ŞƏKİL 4. Sənaye şəhərciklərinin Kompleks inşaat modeli

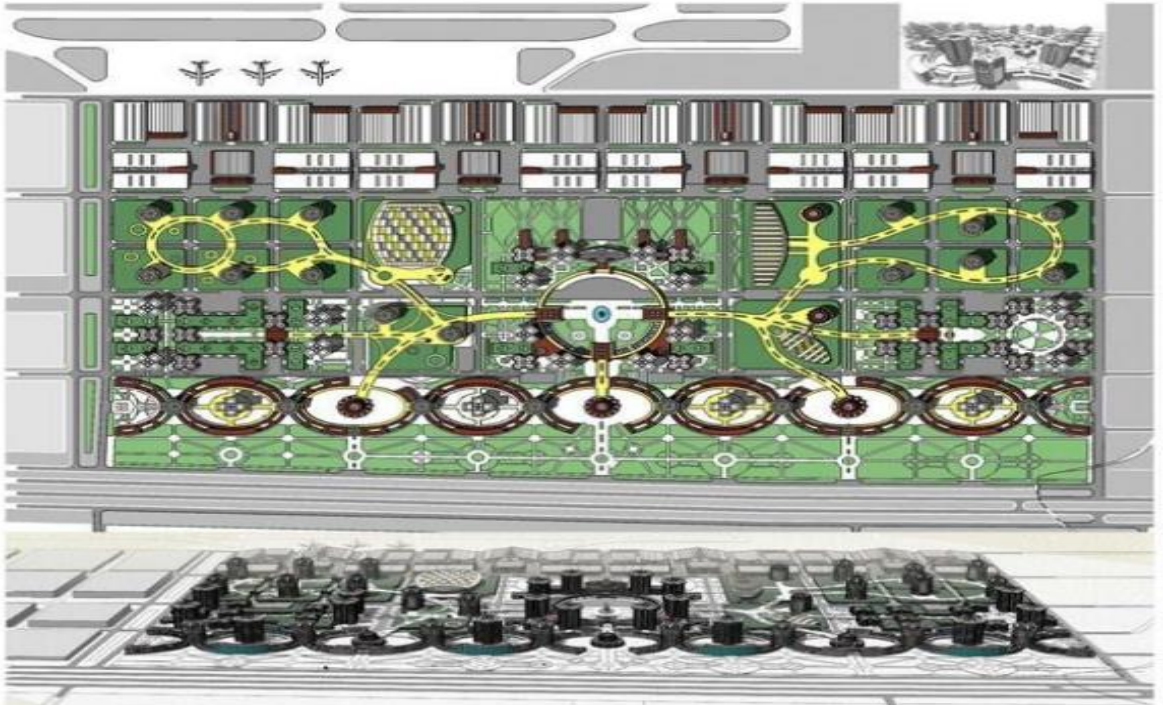
MƏNBƏ: http://www.ier.az/uploads/10_Texnoparklar_Yaradilmasi_Beynelxalq_Tecrube.pdf

Bu modeldə digərindən fərqli olaraq burada quruculuq işləri tək mərhələli olmur. Burada yaradılan ilk ünsür bu şəhərciklərin nüvəsinin təşkilidir. Bu nüvənin daxilinə bütün adminstrativ, inkibasiya, tədqiqat və istehsal əraziləri daxildir. Təxminən 4-5 il ərzində nüvə daxilində yaranan şəraitə uyğunlaşan şirkətlər qurulur.

Gəldik sonuncu 3-cü inşaat modeli olaraq qeyd etdiyimiz Meqa sənaye şəhərləri inşaat modelinə- hansı ki, bu üsulla yaradılmış texnoloji mərkəzlər şəhərlərdən uzaqda və infrastruktur, kommunikasiya şəbəkəsinə sahib olmayan ərazilərdə qurulur. Bunun nəticəsi olaraq bu modeldə elementlər 0-dan başlanır. Bu parkların ərsəyə gəlməsi ilk başlarda yüksək maləyyi vəsaiti tələb etsədə, bir müddətdən sonra öz inkişaf perspektivləri üçün olduqca böyük ehtiyat vəsaitə sahib olurlar. Buda inkişafı qarşısını almaz hala salır.

Bu ərazi adındanda göründüyü kimi Meqa inşaat sahəsi olduğu üçün burada yerləşə biləcək binaların say hesabıda çoxdur. Bunlara misal olaraq istehsal və depo tikililəri, hanski bu ərazilər nəqliyyat infrastrukturu ilə təmin edilir. Böyük firmalar, əyləncə mərkəzləri, yaşayış kompleksləri, kiçik və orta firmaların yerləşdiyi ərazilər, elmi-araşdırma obyektləri, laboratoriyalar və s. Ərazinin genişliyi bütün bu obyektlərin salınmasını zəruri edir. Bunların qarşılıqlı əlaqəsi iş strukturunun mükəmməl təşkilini yaradır və bəzi əlavə xərclərin minimuma yendirilməsini təmin edir. Meqa yapılandırmanın tərkibindəki müəssisələrin qarşılıqlı əlaqəsi təmin edilməlidir.

ŞƏKİL 5. Meqa texnopark inşaat modeli

MƏNBƏ: http://www.ier.az/uploads/10_Texnoparklar_Yaradilmasi_Beynelxalq_Tecrube.pdf

Sənaye şəhərlərinin meqa üsulu iri həcmli şəhər tikintisi forması sayılır. Bu ərazidə salınan bütün obyektlər bir-birindən qarşılıqlı asılı olan digər tikinti ünsürləri ilə dolmalıdır. Ərazi maksimum istifadə olunmalıdır. Bu şəhərciklərdə baş verən dəyişikliklər istər daxildən istərsə də xaricdən baş verəcək olan mənfi və ya xoşagəlməz hallar onun fəaliyyətinin dayanmasına səbəb ola bilər.

Bu qədər böyük bir ərazinin inkişaf göstəriciləri əlbəttəki illər ala biləcək səviyyədədir. Bu modeldə zaman müddəti təxmini 20 il çəkir bəzən isə daha çox ola bilər. Modelin inkişafı mərhələ ilə başa gəlir və nüvənin yaranması ilə təkan alır.

Sənaye şəhərciklərinin iş prinsipinin təkmilləşdirilməsində dünya təcrübəsi və İEÖ-dəki sənaye şəhərlərinin tarixi inkişaf yolu.

İlk sənaye şəhərciyinin min doqquz yüz əllinci ildən mövcud olmasına rəğmən 1980-ci illərdə bütün dünyada fəaliyyət göstərən texnoparkların sayı artıq 21-ə çatmışdı. Bunlardan on ikisi Amerika Birləşmiş Ştatlarında, ikisi Birləşmiş Krallıqda, yeddisi Belçikadır. Sənaye şəhərlərinin (texnoparkların) 50 ildən uzun bir müddətdə mövcud olmasına baxmayaraq bu gündə onlar haqqında ümumi bir anlayış və yaxud da dəqiq təsnifat yoxdur. Beynəlxalq Texnoparklar Assosiasiyası

sənaye şəhərlərinə bu şəkildə tərif verməyi irəli sürmüşdür: “Texnoloji park(sənaye parkı,sənaye şəhəri və.s) – Innovativ kulturanı canlandıran, ona maraq oyadan , orada mövcud təşkilatların bir biri ilə bəhsə bəs girməsini, bunun nəticəsində daim yeni daha savadlı, daha təcrübəli kadrlar- mütəxəssislərin yaranmasında bir vəsilədir. Bu parklar yeni texnologiyalara əsaslanan şirkətlərin əmələ gəlməsinə, onların şəbəkə halına gəlməsinə zəmin yaradır. İASP “ texnoloji park ” anlayışını, “ texnopol ”, “ texnoloji mərkəzlər ” birləşməsini, “ tədqiqat parkı ” və “ elmi park ” terminlərinin əvəzedici rol oynadığını xüsusi olaraq qeyd edib.“ Elmi park ” anlayışı əsasən Böyük Britaniyada, “tədqiqat parkı” anlayışı isə ABŞ-da istifadə olunmaqdadır. Bəzi tədqiqatçılar digər fərqli anlayışlardan da istifadə edirlər,Bunlara -Teknoloji inkubatorlar; - Elmi və tədqiqat parkları; - Texnoloji mərkəzləri misal gətirmək olar. Elm işləmələrin kommersiyalaşması sahəsində texnoloji inkubatorlar da ixtisaslaşırlar. Sənaye şəhərləri ilə müqayisədə institutlarla olduqca sıx əlaqədə olan elmi- tədqiqat parklarıdır, onlarda daha da yüksək elmtutumlu tədqiqatlar aparılır və ali savadlı ixtisaslaşmış kadrlar çalışır. Belə sənaye mərkəzləri qarşılıqlı əlaqədə olan bir sahədə və ya bir-birindən asılı sektorlarda çalışan və bir coğrafi mövqedə yer alan müəssisələr qrupudur. Öndə gedən ölkələrdə öz işində gücündə olan sənaye şəhərciklərinin sayı haqqında onu bildirmək olar ki, dünyada 4000- ə yaxın texnopark mövcuddur. ABŞ-da 300- ə yaxın, Avropa ölkələrində 1500- dən çox innovasiya mərkəzi, 260 böyük elmi - texnoloji park, 40 texnopark Fransada, 40 elmi park Almaniyada, 18 sənaye şəhəri, yüzlərlə innovasiya mərkəzləri, Birləşmiş Krallıqlarda qırx sənaye parkı, otuz dörd institut elm parkı, Finlandiyada təxmin i 20- yə qədər texnopark, qonşu ölkə Rusiyada 85 sənaye şəhərciyi, 50-dən çox universitet texnoparkı mövcuddur.

Almaniya yüksək rəqabət qabiliyyətli metallurgiyanın qara olan sahəsi, əczaçılıq, maşınqayırma , konkret mexanika sənaye sektorlarının uğurlu irəliləyişində texnokenddən. Min doqquz yüz səksəninci illərin birinci yarısında belə sənaye şəhərcikləri Germaniyada az sayda idisə təxmini on il keçdiikdən sonra onun miqdarı yetmişə ötmüşdür. Bu gün texnoparkların sayı yüz iyirmidən yüksəkdir. Beynəlxalq sferanın iş gedişatına baxanda Şanxay və Honqkonq regionlarında

texnopark ideyası ən çox reallaşdırılmışdır. Bu ideyanın ilkin prinsipi ondan ibarət idi ki kiçik şəxsi, az yer tutan xirda hasilat tsiklləri qurmağa təşəbbusu göstərməkdir. Ümumiyyətlə Sənaye parklarının mənfəət verməsi əsasən ondadır ki böyük kooperasiyalar kiçik kooperasiyalar dəstək olur, həm onu irəli aparır, həm ona qazandırır. Həm nə özünü qazanır. Onlara dəstək çıxmaq üçün isə müəyyən özəl iqtisadi zonalar inşa edilir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, öndəgedən respublikalarda işləyən sənaye şəhərciklərində əlli faizdə yüzə qədər, rezident müəssisə, on altı faizdə yüz ya iki yüz aralığında müəssisə, iyirmi faiz də isə iki yüzdən çox müəssisə çalışır. Biznes mühitində yeni inkişaf istiqamətlərinin yaranması ilə məşğul olan müəssisələrin 50%-dən çoxu texnoparkların payına düşür. Dövlətin yaratdığı güzəştlərdən texnoparkların böyük əksəriyyəti mənfəətlənir. Hazırkı texnoparklar özlərinin iş fəaliyyətinin qiymətləndirməsi zamanı bəzi qaydalara olduqca diqqət yetirirlər. Sənaye şəhərciklərinin 20%-ə yaxın bir hissəsi orada ərsəyə gətirilən təzə firmaların sayı ilə, 15%-dən çoxü oraya yönləndirilən fəaliyyətlərin sayı ilə, 6 faizi isə patent və lisenziyaların kommersiyalaşmasına görə öz fəaliyyətlərini dəyərləndirirlər. İlk bilim şəhərciyini yaradanlar university of standford sayılır. İşə başladığı ilk gündən etibarən universitet heyyyəti işlərinin mənbəyində professor və alimlərin araşdırdığı tədqiqatlar dururdu. Orada yaranan kiçik şirkətlər zaman aşımından sonra artıq kifayət qədər böyük və transmilli kooperasiyalara çevrilirdi. Bunun ən gözəl nümunəsi Hevlet Park şirkətidir. Müxtəlif aspektlərdən dəyərləndirildikdə Standford daima ən iri texnopark kimi qiymətləndirilib. Təminən o iki yüz səksən ha ərazini əhatə edir. Onu da qeyd edim ki, Amerikada bu sahə keçmişdə zəif inkişaf etmişdir. Amma səksəninci illərdə bu inkişafda güclü sürətlənmə müşahidə olundu. Ən çox diqqət mərkəzində olanları isə Pensilvaniyada yerləşən “Filadelfiya və Şimali Koralina ştatında yerləşən “Araşdırma Üçbucağı” parklarıdır. Sadalananlardan Pensilvanyada yerləşən Şəhərin mərkəzində park digəri isə, park abu havasındadır.

Bu günki gündə Amerikada altmış ha .dan düz ikimin altıyüz ha . ya yaxın sahəni əhatə edən ikiyüzdən çox park var. Standford tədqiqat parkı adı altında ilk

təhqiqat parkı 1951-ci ildə yaradılıb. Bundan sora 56-da Novasibrsk elm şəhərçiyi və 59-da East Karolina tədqiqat uçbucağı təsis olundu.

ŞƏKİL 6. Filadelfiya texnologiya parkı

MƏNBƏ:<https://www.google.com/search?q=filadelfiya+technical+park%27&source>

Bu günki gündə Amerikada altmış ha .dan düz ikimin altıyüz ha . ya yaxın sahəni əhatə edən ikiyüzdən çox park var. Standford tədqiqat parkı adı altında ilk təhqiqat parkı 1951-ci ildə yaradılıb. Bundan sora 56-da Novasibrsk elm şəhərçiyi və 59-da East Karolina tədqiqat uçbucağı təsis olundu.

Amerikan savayı avropa ölkələrində uzun müddətdir texnoparklardan sitisafə edirlər. Beləki bu regionda sənaye şəhərcikləri 20-ci əsrin sonlarına doğru inkişaf etməyə başladılar. Avropada yaranan texnoloji parklarda əsas nüans idarədə 1 təsisçinin olması və burada fəaliyyət göstərən firmalara torpağın icarə formasında verilməsidir. Bütün bu parklarda əsas məqsədlərdən sayılan kiçik və orta biznes formalarının yaranmasına dəstək durur. Asiya regionundada sənaye dirçəlişi, ilkin texnoloji parklar 1980-ci illərin axırlarına təsadüf edir.

Sənaye şəhərcikləri bir birindən ölçüsünə və orada yerləşən bütün müəssisələrə görə seçilir. Burada sahibkarlar ofis arendası ilə əlaqədar işlərlə məşğul olduqda sənaye şəhərciklərində hasilat sektorları lap çox üstünlük əldə edir. MDB ölkələrində texnoparklara bilim şəhərçiyi deyilir. Deməli biznesi inkubatoru deyilən bir qavramda var. Bu inkubatorlar yeni addımlayan sahibkarlara hər növ köməyi göstərən , dəstək olan bir qurumdur. Bu zaman o idarə yaxud təşkilat işinə müdaxilə etmir . Xırda şirkətlərə dayaq olmaq və onların fəaliyyəti zamanı lazım olan şəraitn yaradılması hər zaman nəzərdə duran məsələlərdəndir.

Ümumiyyətlə inkubatorların dəstəyi dedik də hər bir lüzumlu texnika və avadanlıqla təmin edilməsi başa düşülür. Həmin inkubatorların iş xarakteristikası belədir.

- Təqdim olunan ərazilərdə daha çox ümid bəxş edən rezidentin seçilməsi
- Mərhələdən keçən idea və layihələrin yavaş –yavaş bazar sektoruna yaxınlaşması
- Və tədricən özünü tutan , dəstəyi doğruldan şirkətlərin inkubator layihəsini tərk etməsi, özünü doğrultmayanların isə ləğvi

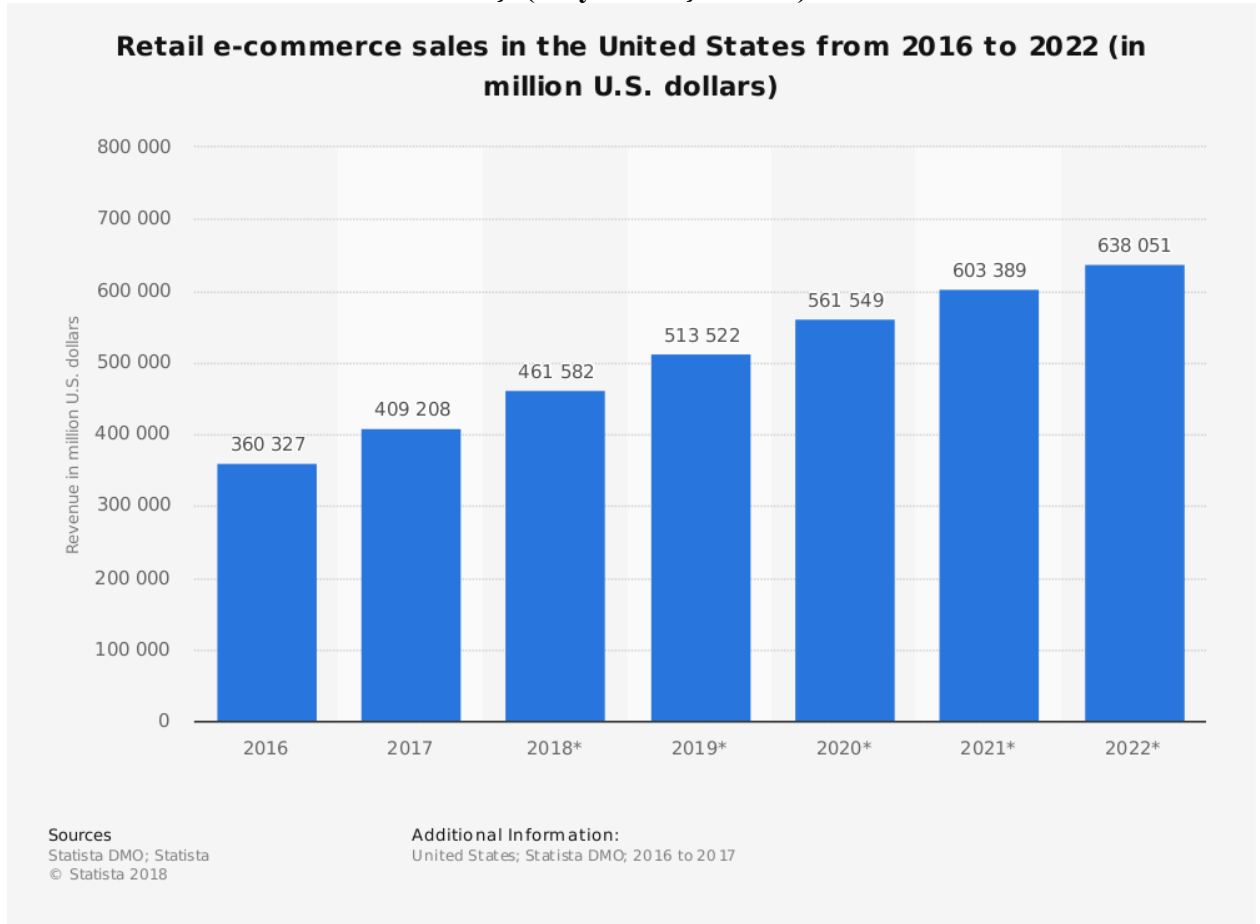
Amma , əsasən dünya müstəvisində biznes inkubatorlarında hər bir ölkəyə şamil edilən tək bir model yoxdur. Bu mövcud parkın hansı sahədə , sektorda daha səmərli nəticə əldə etməsi, coğrafi mövqeyinin hansı şəraitə uyğun gəlməsi və s. bu kimi amillər nəzərə alınır. İndidə ayrı- ayrılıqda İEO- də sənaye şəhərlərinin tarixinə və inkişaf yoluna baxaq:

1950-ci ildə ilk dəfə ABŞ sənayesində - Silikon Vadisi (Silicon Valley) sənaye şəhərləri yaranmışdı. Bununlada 1952-ci ildə birinci dəfə Stanford Universiteti tərəfindən yaradılan "Sillikon Vadisi" dünyada yaranan tək texnoparkı ünvanına sahib olmuşdur. 1891-də Stanford ailəsinin söyləri nəticəsində yaranan Stendfor University-nin nəticəsi kimi Sillikon Vadisi ərsəyə gəlmişdir. Burada təhsil almış 2 məzun David P., Villiam H. və professor Fredrik T. BİRLƏŞƏRƏK 1939-un ortalarında özlərinə aid olan kiçik qarajda o qədər böyük olmayan bir elektron şirkət ərsəyə gətirdilər. Bu şirkət HP adını daşıdı. (Hewlett Packard). Doğrusu bu kiçik qaraj həqiqətdə “Silicion Valley”-in ilk təməli sayılır. Bu tarixdən etibarən Stanford University “Sillikon Vadis”i ekosisteminin olduqca önəmli tərkibi və sərbəst hərəkətverici qüvvəsi olmuşdu. Bu universitet tərkibində həyata keçirilən tədqiqat işləri firmaların və bəzi təşkilati ideyaların özəyi olmuş, onlara addımlama və irəli getmə gücü bəxş etmişdir. Stendford University bu proseslərdə təşəbbüskar rolunda çıxış etmişdir. Hansıki bu prosesin başlanması elmi araşdırmaların gerçəkləşməsində və elmi biliklərin reallaşmasını,tətbiqini reallaşdıran sahibkar yetişdirilməsində və bütün bunların nəticəsində innovativ praqramları istehsal edən bir mexanizm ərsəyə gətirməkdədir. Buna bənzər bir çox

müəssisə və innovasiya bu universitetin daxilindən çıxmışdı: Google, Yahoo, Cisco System, Sun Mikrostemlər Stenford Universitetində təhsil alan tələbələr tərəfindən inkişaf etdirilən müəssisələr sırasındadır. ABŞ- dəki Silikon Vadisi kimi adlandırılan Stanford sənaye şəhəri (texnoparkı) hazırkı dövrki fəaliyyətində ən əsas yeri computer texnologiyaları, elektron infarmasiya və kommunikasiya texnologiyaları tutur. 1983 - cü ildə daha da irəli texnologiya firmalarının sayı 8.000 - ə yaxın olan Silikon Vadisindəki müəssisələr, müxtəlif dövrlərdə əsas mükafatlardan olan Nobel elmi lauruyatının 60 faizinin sahibi olmuşdu. Bütün dünyada ən böyük texnologiya təməlli hesab edilən Silikon Vadisi 300 min nəfərlik işçisi heyəti ilə, 8000 – dən fəaliyyətdə olan firması və milyard dollarla vəsait axışıyla gələcəyə işıq salmaqda və onu öz əllərində saxlamaqdadır. Tam yeni və müasir meyyarlara əsaslanan idarəetmə modellərini daim inkişaf etdirən Silikon Vadisi əyaləti 100min hektarlıq sahə üzərində ərsəyə gətirilmiş nəhəng bir informasiya fabriki şəklindədir. Bu böyük sənaye şəhərində 8000-dən çox müəssisə öz araşdırma və inkişaf etdirmə fəaliyyətlərini həyata keçirməkdədir. Bu müəssisələrdə 6 mini doktorant olan və 300 mini texniki işçi sayılan böyük heyət çalışmaqdadır. Silikon Vadisindəki irəli texnologiya işçilərinin məşğulluq nisbəti isə hər 1000 özəl sektor işçisi başına 286 olub, 144. 800 ABS dollar olmaqla orta maaş göstəricisi ilə dünya arenasında bu sektor üzrə ən inkişaf etmiş texnoparkdır. Qabaqcıl texnologiyaların istehsalı çərçivəsində bütün zənginlikləri özündə cəmləyən 70 yaşına yaxınlaşan Silikon Vadisinin bu günə dair məlumatları bunlardır: • Regiondakı şirkətlərdə 1.000.381 şəxs işçi xidmət göstərir; • Bu regionda xidmət göstərənlərin 44% - i universitet məzunudur və onların 55% - i immiqrantdır, buda ABS ortalanasından üç dəfə daha çoxdur; • Bu ərazidə çalışan işçilərin 48% - i 2 yaxudda çox dil biliklərinə yiyələnmiş insanlardır (ABŞ ortalamasında isə bu 19% təşkil edir); • Şirkətlərin 53% - i immiqrant işçilərdən yaradılmışdır (Kaliforniya ortalamada 40 faiz, ABŞ ortalamada 25% təşkil edir); •Silikon Vadisi ABŞ- da milli gəlirin 2,1% -ni, Californiada isə milli gəlirin 16%-ni təşkil edir. Qısaca olaraq demək olarki Sillikon Valley-in ABS-da bu qədər uğurlar əldə etməsinin 6 əsas ünsürü bunlardır: • Texnoloji Ekspertlərə çatma; •

İnfrastruktur; • Yaranma vəsaiti; • İşə sərf olunan gücün dövrü; • İnformasiyaların paylaşma şəbəkəsi; • Yaramış və fəaliyyətdə olan firmalardan yeni şirkətlərin əmələ gəlməsi (Mushrooming, Göbələk şəklində inkişaf).

Şəkil 7. 2016-cı ildən 2022-ci ilə qədər Birləşmiş Ştatlarda elektron ticarətin pərakəndə satışı (milyon ABŞ dolları)

MƏNBƏ: <https://www.google.com/search?tbm=isch&q=retail+e-commerce+sales+in+the+unit>

Uzaq şərq nümunəsində.Yaponiyanın illərdir özlərinə seçdiyi yolda elm, texnologiya siyasəti onların "2025- də yaşanılacaq ən ideal dövlət olmaq" hədəflərinə bağlıdır. Yaponiyanın sənaye universiteti əməkdaşlığına ayırdığı diqqət və sənaye şəhərlərini(texnoparklar) qurma qərarları 1960- cı ilin əvvəllinə qədər olan bir zamanı əhatə edir. Yaponiyanın pul vahidi olan Yapon Yeninin dəyərinin yüksəlməsi və Asiyadakı bir çox ölkələrin iqtisadi inkişafa başlamasıyla Yaponiyanın ixracıda müəyyən bir durğunluq yaşanmağa başlamışdı. Bu səbəbdən də Yaponiya dünya bazarındakı mövqeyini əldə saxlamaq üçün texnopolislərə önəmi artırmağa başlamışdır. Asiyada yerləşən digər ölkələr kimi Yaponiya da texnoparklarını qurarkən bu sahədə yüksək mövqeyə sahib olan Amerika

texnoparklarını özlərinə nümunə götürmüşlər. Yaponların elmi texnologiyanın inkişafı baxımından ən önəmli addımları Tsukubadaki texnologiya inkişaf ərazisi olmuşdur. Yaradılmasına 1963- cü ildə qərar verilən bu mərkəz 1974- cü ildə artıq öz fəaliyyətinə başlamışdır. Sənaye şəhərlərinin inkişafı üçün Yaponiyada texnoparklara dövlətin dəstəyi artırılmış, milyard dollarlar universitetlərə, texnoparklara yatırılmışdır. Bunun nəticəsidir ki, ölkə bir texnostate(texnodövlət) xüsusiyyətini qazanmışdır. Bu günki dövrdə Yaponiya Sənaye Nazirliyi Avstraliyadakı sənaye şəhərlərinin qurulmasında qabaqcıl mövqe tutur. Bu ölkədəki sənaye şəhərləri bir qayda olaraq Böyük Okean sahillərində dahada sıx yerləşən sənaye texnologiya mərkəzlərini digər ərazilərə yayaraq yeni texnoparklar meydana gətirmək, regional inkişafı əldə etmək və bunu dəstəkləmək üçün bir vasitə kimi istifadə edilməkdədir. Yaponiyada yerləşən Tsukuba, Higashi Hiroshima və Osaka sənaye şəhərləri kimi bir sıra strateji texnoparkları olan bu ölkədə Tokio Texnologiya İnstitutunun 1997-ci ildə açıqladığı məlumatlara əsasən 158 Sənaye şəhərinin olduğu bilinir.

Çində texnoparklar. Çin- Bu ölkə Sənaye şəhərləri çərçivəsində sürətlə inkişaf edən dövlətlər sırasında yer alan eləcədə iqtisadi potensial nöqtəyi nəzərindən dünyanın ən böyüyü olmağa namizəd ölkədir. Çin dövləti tərəfindən yaradılan sənaye şəhərlərinin inkişafının ilkin təməli 1980- ci illərdə ölkədə ilk dəfə meydana gələn inkubatorlara əsaslanır. Çində yaradılmış olan bu inkubatorların sahibkarların qarşısındakı əngəlləri aradan qaldırmaq, risk almağı bacarmaq, bununla yanaşı sahibkarlığın ictimai dəyərə çevrilməsi və bu dəyərin artırılmasının qarşılamaşısı şəklində bir çox Sənaye şəhərlərinin (Texnoparkların) meydana gəlməsi üzrə dünya təcrübəsinin 43 missiyası var. Çin hakimiyyəti texnoloji tərəqqiyə müsbət təsir göstərən xırda və müasir texnologiya mərkəzli şirkətlərin həyata keçirəcəyi R&D və innovation xərclər üçün sərmayələrin özəyini qarşılamaqla yanaşı bu şirkətlərə bəzi qənaətcil icarə və infrastruktur güzəştləri şəklində bazarın 50 faizdən az maliyyətlə əksər xidmətlərini də təqdim etməyə başlamışdır. Gördüyümüz kimi hökumət tərəfindən irəli sürülən olduqca önəmli dəstəklər nəticəsində yüksək texnologiyaya sahib firmalarının dinamik

inkişafında resurs rolunu oynayan inkubatorların söyləri nəticəsində irəli texnoloji cəhdlərin faiz nisbəti 30 faizdən 80 faizə çatdırılmışdır. Yüksək Texnoloji İnkişafılar çərçivəsində iqtisadi inkişafı potensialını sürətləndirərək dünyaya iqtisadi integrasiyaya yönəlməyi qərara alan Çin hökuməti texnologiyaya üstünlük verməyə başlamışdır. Çin hakimiyyəti tərəfindən texnologiya sektorunda ən əhəmiyyətli addımlardan biri isə Zhongguancun ərazisində inşa edilən “Sənaye Şəhəri”dir. Çoxda uzaq olmayan bir keçmişdə yəni 1980 - ci illərin başlanğıcında təməlləri qoyulan “Zhongguancun” ərazisi paytaxt Pekinin şəhər ətraflarından biridir. Bu ərazidə daşınması çətinlik yaranan inkişaf etmiş müstəqil ekspertiza(təcrübə)mərkəzlərinin və dövlətin infrastruktur çatışmazlığı problemi nəzərə alınaraq bütövlükdə ərazinin hamısı Texnologiya və Elm Bölgəsi elan edilmişdir. Hazırkı dövrdə Zhongguancun yer üzündə ən yaxşı müasir texnologiya liderlərindən biri sayılmaqdadır. Çin dövlətinin Qərbi Pekin əyalətində yer alan “Zhongguancun” texnoparkı ABŞdakı “Silikon Vadi”sindən ilhamlanaraq yaradılmış Çinin "Silikon Vadisi" dir. Çinin ən böyük müasir sənaye şəhəri Zhongguancun, Lenovo, Baidu və Sohu. com bu kimi strateji əhəmiyyətli şirkətlərin ətrafında, dünyaca məşhur olan Google, Microsoft, Intel kimi firmalarada ev sahibliyi etməkdədir. Bu günkü gündə Zhongguancun Texnologiya Bölgəsi adı altında 7 ədəd teknoparkı fəaliyyət göstərən olduqca önəmli bir şəhər halına gəlmişdir. Bölgə 2008 - ci ildə illik olaraq təxmini rəqəmlərə əsasən 60 milyard ABŞ dolları qədər ixracatı olan və 50 mindən çox insanı işlə təmin edən olduqca vacib bir qravitasiya mərkəzinə çevrilmişdir. 2008 –də Zhongguancun ZBP-də işləyən bütün şirkətlərin sayının 68 %- i infomasiya texnologiyaları sahəsində, 10 %- i optik-maşınəlektron integrasiya sektorunda və 12 faizi çevrə texnologiyaları sektorunda fəaliyyətdədir. ZBP adı altındakı 7 texnologiya parkında yerləşən 12 min ticarət müəssisənin 1/5 hissəsi xarici ortağa sahibdir. Ərazidə şirkətlər tərəfindən yaradılan 1.500 -ə yaxın Araşdırma-inkişafetdirmə mərkəzi xidmət göstərir. Zhongguancun Texnologiya Bölgəsindəki kimi texnologiyanın və akademiyaaların birgə fəaliyyəti,bir -birinə bu qədər yaxınlaşması Çin dövlətinin başqa heç bir bölgəsində bu səviyyədə olmamışdır. Zhongguancunun inkişafında

önəmli imkanların yaranmasından biri də 1980 -ci illərdə Çində həyata keçirilən bəzi iqtisadi islahatlardan sonra texnologiyanın kommersiyalaşdırılmasının təşviqi prosesi olmuşdur. Bunun nəticəsində də ölkənin innovasiya mərkəzlərinin ən effektiv hala gəlməsi üçün zəmin hazırlanmışdır. Artıq zaman keçdikcə Zhongguancun texnologiya bölgəsi dövlət tərəfindən tanınmağa başladı. Zhongguancun texnologiya bölgəsinin o zamankı sərt planlaşdırma quruluşunun qəksinə bazar qüvvələrinin unikal sonu olduğu qeyd edilir. Sonralar bu bölgənin adı dəyişdirilərək "Pekin-Yüksək-Texnoloji Sənaye Development and Practice Sector" adlandırıldı. Burada xidmət göstərən şirkətlərin daha sonar öz aralarındakı əlaqələrinin koordinasiyası inzibati komitəyə buraxılmışdı. Zhongguancun sənaye şəhərində(texnoparkında) fəaliyyət göstərən şirkətlər üçün vergilərdə olan istisnalar və araşdırma subsidiyaları kimi bəzi güzəştli siyasətlər Çin hökuməti tərəfindən təqdim edilmişdir. Bunlardan əlavə hətta bu ərazidəki sahibkarların ailəsi üçün icarəyə ev götürmək problemləri də nəzərə alınaraq digər bütün problemləri aradan qaldırmaq mövzusunda istəkli olduqları barədə inzibati komitə tərəfindən bəyantda verilmişdi.

Çin xalqı sümürüldüyü vaxt dövründən yaxşı nəticə çıxarmışdır. Bunun nəticəsidir ki, o sürətlə inkişaf edib və hal-hazırda dünyaya meydan oxuyur . çin əsasən texnologiya sahəsinin üzərində geniş tədqiqatlar aparmış və bu sahədə öz inkişaf yolunu tutmuşdur. Bu ölkə texnoloji sınaq təlimləri keçirir və onu bölgə şəklində qələmə verir. Bu planın planına görə 9 il əvvəl 1 tam yüzdə 55 trilyon çin pulu, 2 il sonra isə on trilyon çin pulu ölkəyə xeyir verəcək. Bu bölgə Zhongguancunun iyirmi ildə dünyada kifayət qədər qazanan 3 gəlir əldə edilən sahəsi olacağını təmin edir. Çin əsasən daxili bazarına güvənir. Təsadüfi deyil ki program sektoru da burada inkişafda pik nöqtəyə çatıb. Çinin bir yaxşı xüsusiyyəti de odur rki istənilən mövzunu özü sıfırdan yaradır və inşa eləyir. Onu güclü edən də ele budur. Ölkə vətəndaşlarının ucuz işçi qüvvəsi kimi başqa ölkələrə üz tutması da elə Çinin xeyrinədir. Təbii ki, ölkədə hər bir şey güllük gülüstanlıq da deyildir. İlk olaraq qeyd edim ki, ölkədə qanun sistemi olduqca aşağı

səviyyədədir. bürokratiya baş qaldırıb gedir. Bu isə bildiyimiz kimi xalqın xeyrinə deyil və hər sahəyə mənfi təsir edir. Ölkədə saxta işlər, plagiatlar ölkəni zəiflədir.

Sinqapur Nümunəsi. Təbii resurs barəsində həmiyyət kəsb edəcək heç bir faydalı ehtiyatı özündə olmayan Sinqapur dövləti 650 kvadrat kilometrlik kiçik bir şəhərdən ibarətdir. İqtisadiyyatını inkişaf etdirməyə çalışan Sinqapur dövləti turizm, maliyyə və bəzi qanun tənzimləmələri həyata keçirərək beynəlxalq ticarət, araşdırma və inkişaf etdirmə fəaliyyətlərinin dəstəklənməsi, dövlətin araşdırma və texnologiya avadanlıqları inkişaf etdirmə özəyi olması vəziyyətinə salınması strategiyası əsasında elektron məhsullar və IT texnologiyaları sahələrində ön sıralara çıxmışdı. Sinqapurun digər Asiya ölkələri ilə ucuz işçi qüvvəsinə əsaslanan istehsal sahəsində rəqabət etməsi mümkün deyildi. Sinqapurda 1970 illərinin 2-ci yarısından sonra araşdırma və inkişaf etdirmə texnoparklarının yaradılması üzrə dünya təcrübəsi və texnologiyanın irəli aparılması gündəmi hökumət tərəfindən diqqət mərkəzində olmuşdur. Beləliklə Singapore Science Park adı altında ilk elm parkının qurulması prosesinə 1980-də start verilmişdir. Bu ölkənin R&D fəaliyyətinə xərclədiyi vəsait 1984-dəki ÜDM-də payı 0, 55 faizlə göstərilmiş olsada illər keçdikcə artmış və 2006-da bu göstərici 2.39 faiz göstərilmişdir. Özəl sektor tərəfindən bu xərclərin üçdə ikisi həyata keçirilir. Ölkədə ÜDM-nin ən az 2%-inin araşdırma və inkişaf etdirmə xərclərinə ayrılması və bunların əksəriyyətinin özəl sektor tərəfindən həyata keçirilməsi dövlətin siyasəti halına gəlmişdir. Sinqapurda texnologiya və elm sahəsindəki islahatlar Science Technology and Research agentliyinin razılığı ilə ərsəyə gəlir. Buradakı elm parklarının əksəriyyəti şəhər planlaması daxilində ərsəyə gətirilir. Sinqapurun cənub-qərb bölgəsinin texnologiya dəhliz rolunu oynaması 1990-nənci illərin əvvəllərində Taktiki İqtisadi Planlama və bununla paralel şəkildə yaradılan Yerli Texnologiya Planına əsaslanır. Ölkədəki inkişafın xronologiyası belədir: • 1980: Dövlət Sinqapur Elm Parkının yaradılması üçün ilkin razılığını verdi (Park üç hissədən meydana gələcək). • 2000: Park dostluq əməkdaşlıqlarını artırmaqdan ötrü Fransadan Sofiya Antpolis Elmi Parkla əlaqələr yaratmağa başladı.

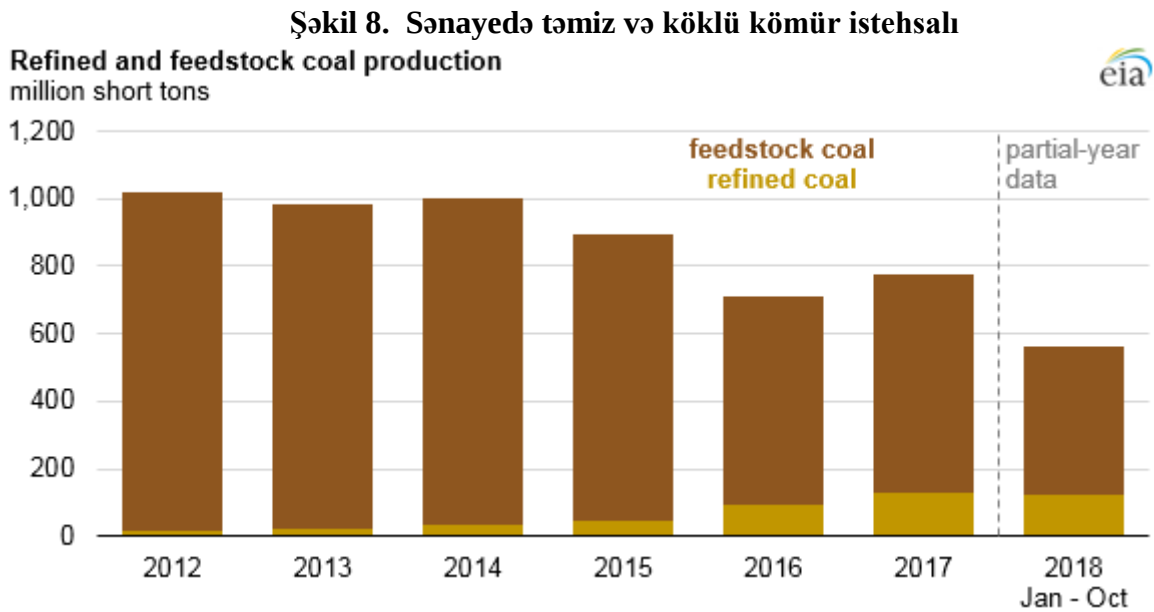
• 2001: Dostluq və şəbəkə planlaması çərçivəsində Sinqapur dövlətinin Elm Parkı Almaniyanın ön sıralarda irəliləyən biyoparkı Hayldberq Texnoloji Parkı ilə əməkdaşlıq etdi; • 2010: Çennaidə keçirilən The Emerson Cup tədbirində Ascendas 2010 -cu ildəki fəaliyyət dövründə yaxşı fəaliyyətindən dolayı mükafat almağa layiq oldu və tanınmağa başladı. • 2011: Sinqapurun Elmi Parkında fəaliyyətdə olan Galen firması birinci yerin sahibi oldu. Sinqapurda ən az elektrik enerjisi sərfiyyatı ilə çalışan soyuducu Galen fabrikasıdır.

Cənubi Koreyanın texnoloji park praktikası Avropa ölkələri və ABŞ-la müqayisədə olduqca cəvandır. Buradakı sənaye şəhərciklərinin quruluşunun əsas meyarı Regional Innovation System-RIS olmasıdır. Ölkənin müvafiq orqanlarında da bu baxımdan müəyyən dəyişikliklər olunmuşdur. Başqa nöqtəyi nəzərdən sənaye şəhərlərinin funksional baxımdan davamlı olaraq bir inkişaf müddətində olduğu açıq aşkar görülməkdədir. Cənubi Koreyada fəaliyyət göstərən sənaye şəhərləri bu gün etibarlı iş və müəssisə rəhbərliyi, əmlak və əqli mülkiyyət hüquqları çərçivəsində, tədqiqat və inkişaf etmə, texnoloji transferlər və marketinq(satış) sahələrində çıxış etməkdədir. Burada texnoparkların regional inkişafı, xırda və orta miqyasda sahibkarlıq müəssisələrinə istiqamətlənmiş təzə ölkə siyasəti ortaya çıxarma metoduna da olduqca yüksək diqqət göstərilməkdədir.

İsrail dövlətində müasir sənaye parkları İsrailin məşhur sənayeçisi Stef Wertheimerin yeni baxışı bucağı altında “sənaye bölgələri yaratma” prinsipinin tətbiqi kimi ərsəyə gəlmişdir. Bu sektorda 1980-ci illərin ortalarında İsrail dövlətinin North Galillee ərazisində qurulmuş "Tefen Modeli" olaraq tanınan ilk sənaye şəhərciyi və bundan sonrada daha 4 park meydana gəlmişdir. Bu sənaye parklarının tərkibindəki 160 firmada, 4 mindən çox insan çalışmaqda və bu firmaların gəlirinin 500 Milyon dollardan çox olan gəlirinin 80 faizi ixracatdan əldə olunmuşdur.

Sənaye parklarının yaradılmasının əsas məqsədi ixraca yönəlik sənayedə inkişaf istiqamətli və təşviq edici iş sferasının yaradılmasıdır. Yeni təşəbbüslər nəticəsində istehsal olunan məhsullarının günü-gündən inkişafı və satışa buraxılması nəticəsində diqqəti öz üzərinə çəkən texnoloji parklar bu şirkətlər üçün

inkübator vəzifəsinə yerinə yetirməkdədir. İsrailin ixracatının 10%- ni Tefen Parkı tək başına təmin edir. Tefen modelinin quruluş məqsədləri ixraca, təhsilə, yaşayış sahələrinə, incəsənət və birgə iş uerinə yetirmə mədəniyyəti əsaslanır. Tefen- bu model çərçivəsində ixracata yönəlik sənaye, sənaye şəhərlərində xidmət göstərən firmalar üçün infrastruktur rolu oynayacaq təhsil müəssisələri, işçi qüvvəsinə görə məskunlaşma əraziləri, mədəniyyət məkanları və müxtəlif etnik tərkiblərin eyni ərazidə fəaliyyət göstərəcək iş sahələri ilə təminat olunaraq dəstəklənilməkdədir. Bütün bu infrastruktur obyektlərinin salınması öz növbəsində əhalini işlə təmin edir və social rifahın artırılması yönündə müstəsna xidmət göstərir.

MƏNBƏ: <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=38292>

ABŞ-da yanan zaman emissiyaları azaltmaq üçün işlənmiş kömür olan rafine kömür istehsalı, 2017-ci ildə rekord səviyyəyə çatdı və 2018-ci ildə daha da artması gözlənilir. ABŞ kömüründəki ümumi azalmaya baxmayaraq təmizlənmiş kömür istifadə artdı 2018-ci ilin ilk üç rübündə ƏMTQ, təmizlənmiş kömür istehsalı 121 milyon qısa ton (MMst) təşkil edib ki, bu da ümumi ABŞ-ın kömür istehsalı üzrə 563 milyon ton. ABŞ-ın elektrik enerjisi istehsalı üçün istehlak edilən ümumi kömür tonajının 2016-cı ildəki 15% -dən 2018-ci ilə qədər 18% -dən çox artacağı gözlənilirdi və bu gözlənilirdi ki kimidə oldu, kömür istehlakı 3 faiz artdı.

Şəkil 9. 2014-cü ilin martından 2017-ci ilədək Böyük Britaniyadakı tekstil, geyim və ayaqqabı mağazalarında aylıq pərakəndə satış həcmi

MƏNBƏ: <https://www.google.com/search?q=monthly+retail+sales+in+textile,+clothing+and+fo>

Bütün bu diaqramlardakı artımın müstəsna şəkildə sənaye şəhərciklərinin yaranması və inkişafı ilə əlaqəsi olduğunu qeyd edə bilərəm. Texnoparkların inkişafı digər sektorlarda olduqca müsbət fayda verir.

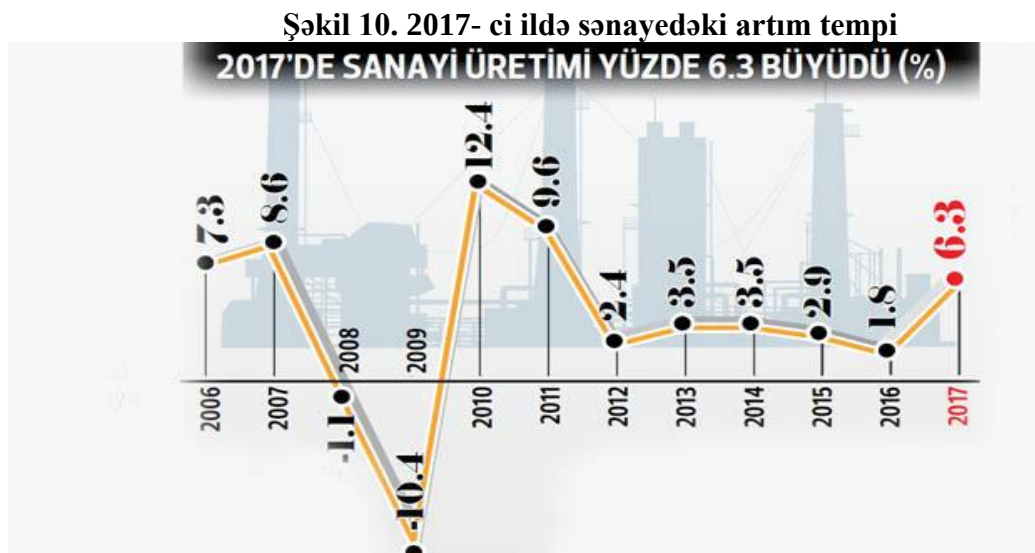
Dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin sənayesinin inkişafında, xüsusi iqtisadi zonaların yaradılmasında və sənaye parklarının təşkilindəki naliyyətlərini, tutduqları inkişaf yoluna nəzər salaraq Azərbaycan dövlətində bu inkişaf yolunda uğurla addımlamaqdadır. Ölkəmizin özünə ən yaxın seçdiyi sənaye inkişaf modeli Koreya təcrübəsidir. 2011 –ci ildə Koreya Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi ilə dövlətimizin İqtisadi İnkişaf Nazirliyi ilə “Azərbaycanda Xüsusi İqtisadi Zonaların və Sənaye Şəhərciklərinin İnkişafı Lahiyyəsi” nin həyata keçirilməsi ilə bağlı qrant razılaşması təsdiq edilmişdir. Dövlətimiz tərəfindən layihənin həyata keçirilməsi ilə bağlı səlahiyyətli orqan İqtisadi İnkişaf Nazirliyi, Koreya tərəfindən isə Koreya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Agentliyi olmuşdur.

Aşağıdakı diaqramlarda və cədvəllərdə ölkə sənayesinin 2017 il üçün əldə etdiyi naliyyətlərin və ümumi sənayenin göstəricilərinin əks olunduğu tərtib etmişəm. Respublikamızda texnoparkların fəaliyyət hədəfləri, missiyaları və SWOT təhlili.

Onların meydana gəlməsində vacib faktorlar bunlardır.

Daha yaxşı texnologiyalara söykənən İRƏLİ APARILAN sənaye bölgələrinin daha da möhkəmləndirilməsi. Təzə sektorlarda sənayenin irəliləməsinə dayaq olan innovasiya işlərinin reallaşdırılması. Elmtutumlu sahələrin uğurlu inkişafı. Dünyəvi məstəvidə rəqabət qabiliyyətinin daha da artması. Ümumiyyətlə bilik, təhsil, elmdən istifadə edərək əhəmiyyətli dərəcədə vacid mal və əmtəələrin hasilatı ölkəmizdə ekonomikamızı mazutdan başqa sektorlarında(digər dissertasiya işimdə digər bolmə və abzaslarda da qeyd etdiyim kimi) uğurlu inkişafına zəmin yaradır. Universitet müəllimləri daimi olar iş dünyasının sözünü demiş iş adamları ilə qarşılıqlı əlaqədə olur və daim öyrənənləri yeniliklər ləxəbərdar edirlər. Mövcud bütün ölkələrin dayanmada irəli getməsivə bu irəliləyişlərdən bizimdə pay almamız (Arzu Hüseynova 2017,səh 56)

Missiya: • Bu günə davam gətirəcək yüksək texnologiyaların istehsalə zamanı elmi işlərin aparılması • Respublika içərisində iqtisadiyyatımızın və neftdən asılı olmayan sektorların inkişafına kömək • Fəaliyyət zamanı elm prosesində institutların və ordakı müəllim tələbə heyətinin əlaqələrinin inkişafı • Yer üzündə qeyri adi inkişaf edə bilən müasir texnolojiyanın qəbul edilməsi və istehsalında rol oynamaq(Arzu Hüseynova 2017,səh 56)

MƏNBƏ:<https://www.google.com/search?biw=1366&bih=608&tbm=isch&sa=1&ei=BCTvXK-rF7zQmwWFqJHICg&q=2017+de+sanayi:>

Ölkəmizin 2 il bundan qabaqkı sənaye irəliləyişinin göstəriciləri(2017)

Dövlətin ümumi daxili istehlak məhsullarındakı payı: 70 135,1 milyon AZN-ə çatmışdır.

Neft strukturu: 2016 il müqaisədə 50 faiz enərək 26073.2 milyon Azərbaycan manatı qəbul edilib (dəyər əlavəsinin 37,2%-i).

Neft sektorundan başqa 3 yaxud 4 il ilə müqayisədə 2.7 faiz çoxalaraq 44061.9 Azərbaycan manatı təşkil etmişdir.

Sənayenin neft sahəsi sektoru (dəyər əlavəsi): 3 yaxud 4 il ilə nisbətən 5.3 faiz enərək 25000.8 milyon Azərbaycan manatı halına gəlmişdir..

Sənayenin neftdən digər sektoru(dəyər əlavəsi) 3 yaxud 4 il ilə müqayisədə 3.8 faiz çoxalaraq 3086.5 milyon Azərbaycan manatı halına gəlmişdir.

Sənayedə neft sahəsi (ümumi buraxılış): Neft sahəsində istehsal həcmi əvvəlki ilə nəzərən 4,7% enərək 30 070,6 milyon Azərbaycan manatı olmuşdu.

Sənayenin neftdən ayrı sahəsi (ümumi istehsal): ötən rüblə müqaisədə 3,7% atmış və 9 484,8 milyon Azərbaycan manatı olmuşdur.

Sənayemizin neftdən başqa sahələrə yönəldilmiş əsas capital: Keçmiş ilə baxıldıqda sənayedə qeyri-neft sahəsinə istiqamətlənmiş vacib kapitalın miqdarı 36.5 faiz çoxalaraq 1493.6 milyon Azərbaycan manatı halına gəlmişdir. Sənaye sektorlarında çalışan əməkçilərin miqdarı, əmək haqqları iki il əvvəlin ilk 3 rübündə sənayedə işləyən muzzdlu əməkçilərin siyahılanmış sayı (orta) 194.1 min əməkçidən ibarətdir. (Mənbə: <https://www.economy.gov.az/article/azerbaycan-respublikasında-senayenin-inkishafi-haqqında-2017-ci-ilin-1-ci-rubu-uzre/28197>)

Ümumi daxili məhsul

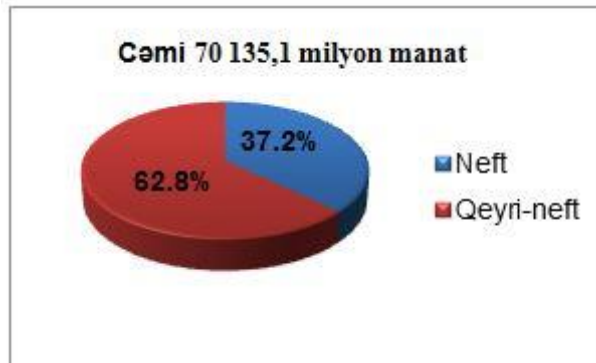
Araşdırmalar nəticəsində alınan məlumatlara əsasən 2017-də ölkə daxilində istehsalı həyata keçmiş ümumi daxili məhsulda 70 135,1 milyon Azərbaycan manatı olmuşdur.

Mazut sahəsində digər dəyərin 37.2 faizi günümüzdə hasil edilmişdir. Digər illər ilə müqayisə etsək hasilat 5 faiz aşağı enmişdir. Digər illər ilə müqayisə etsək hasilat 5 faiz aşağı enmişdir.

Neft sənayesində əlavə dəyər göstəricisinin 37,2 faizi (26 073,2 milyon Azərbaycan manatı) istehsal olunmuş, əvvəlki illə müqayisədə istehsal 5 faiz azalmışdır.

Neft sektorundan başqa digər dəyərin 62.8 faizi, hasil edilmişdir və müqayisədə istehsal 2,7% artmışdır. Neft hasilatının və qeyri- neft sektorunun birlikdə dinamik inkişafı dövlətin uğurlu siyasətidir. (MƏNBƏ: <http://senaye.gov.az/az/links>)

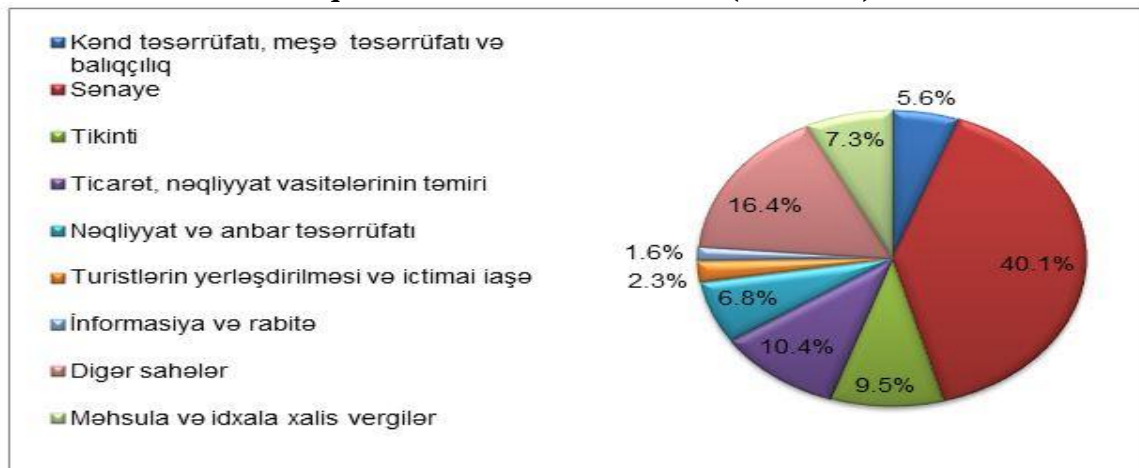
Diagram 1. ÜDM-nin bölgüsünün neft və digər sektorlarda payı (2017-ci il)

MƏNBƏ: <https://www.economy.gov.az/article/azerbaycan-respublikasinda-senayenin-inkishafi-haqqinda-2017-ci-ilin-1-ci-rubu-uzre/28197>

2 il bundan öncə 2017-də 28 087,3 milyon Azərbaycan manatı sənayedə istehsalın əlavə dəyərində iştirak etmiş, buda həmçinin ümumi daxili məhsulda 40,1 faiz deməkdir.

Diagram 2. ÜDM-un strukturu (2017-ci il)

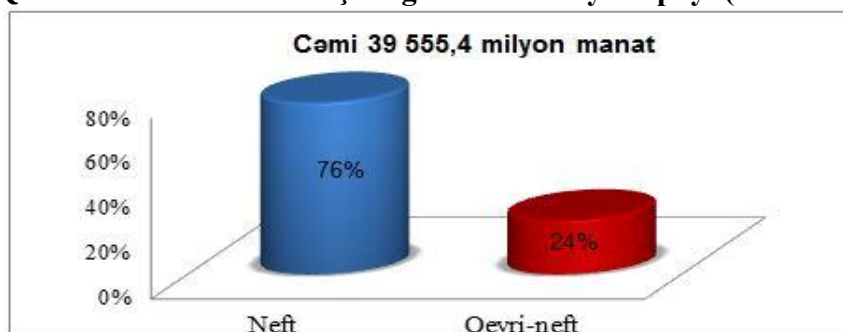
MƏNBƏ: <https://www.economy.gov.az/article/azerbaycan-respublikasinda-senayenin-inkishafi-haqqinda-2017-ci-ilin-1-ci-rubu-uzre/28197>

Əlavə olaraq Neftdən başqa digər sahələrdə 9484.8 milyon Azərbaycan manatından ibarət olmuşdur. Ötən il ilə müqayisədə 3.7 faiz çoxalmışdır. Baş verən çoxalma isə plastik kütlə mallarının istehsalı, eyni zamanda bura rezin də

aiddir. (71.7 faiz) inşaat(46.6 faiz), toxuma sənayesi(44.7 faiz %), kompüter, elektron və optik məhsulların istehsalı (25,5%), içki və sair sahələrdə rast gəlinir. Ümumi sərmayenin 69.1%-i məhsul istehsalı sahələrinin, 22.6%-i xidmət sahələrinin, 8.3%-i isə ümumi sahəsi 1684.4 min kvadrat metr olan yaşayış evlərinin tikintisinə payına düşür. Daxili mənbələrdən əsas kapitalla yönəlmiş vəsait ümumi sərmayenin 62.1%-ni təşkil edir.

MƏNBƏ: <https://www.stat.gov.az/news/index.php?id=4035>

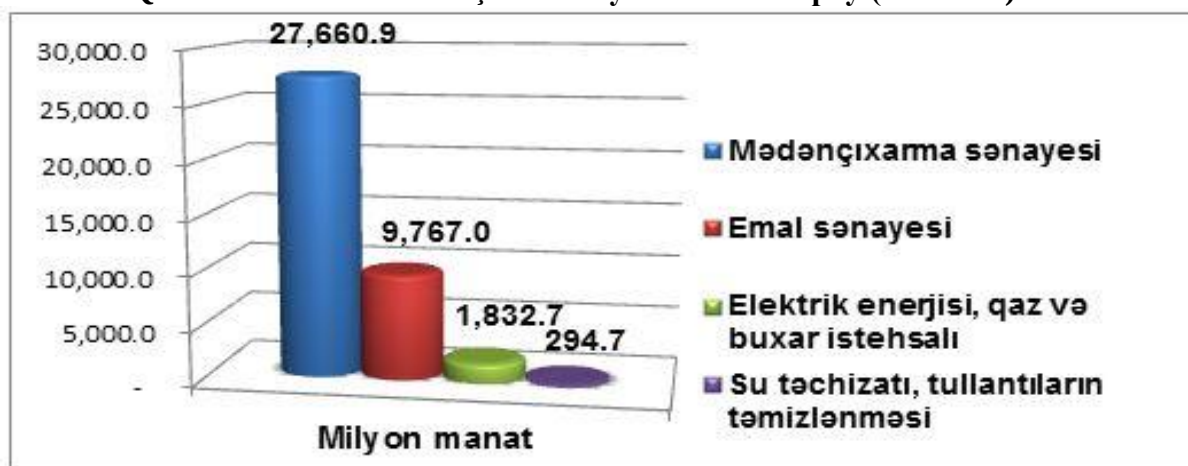
Qrafik 1. Ümumi buraxılış bölgüsünün sənayedə payı (2017-ci il)

MƏNBƏ: <https://www.economy.gov.az/article/azerbaycan-respublikasinda-senayenin-inkishafi-haqqinda-2017-ci-ilin-1-ci-rubu-uzre/28197>

Sənaye məhsulunun 69,9% mədənçıxarma , emal etmə 24.7 faiz, elektronika 4,6 faiz, buxar və qaz hasilatə təchiz və hasilatı, su təchizi isə 0,8 faiz , tulantı , onun qalıqları , onların bölüşdürülməsi və emalə bölmələrində hasil olunmuşdur.

Qrafik 2. İstehsal buraxılışının sənayedəki ümumi payı(2017-ci il)

MƏNBƏ: <https://www.economy.gov.az/article/azerbaycan-respublikasinda-senayenin-inkishafi-haqqinda-2017-ci-ilin-1-ci-rubu-uzre/28197>

2017- də sənaye sektorunda istehsalın həcmi cədvəl 1-də aydın şəkildə göstərilmişdir(Əlavə 1 səh.69). Burada mədənçıxarma, neft və qaz hasilatının əhəmiyyətli dərəcədə öndə olduğu görünür.

2017 tarixli vaxtda emal sektorunda məmulatların istehsal strukturunda pik səviyyədə yüksək xüsusi çəkiyə sahib alt sektorlar (5.8 faiz) tikinti məmulatları istehsal, ı ərzaq məhsullarının istehsalı (33,7 faiz), mazut məmulatları istehsalı (27,9 faiz) , ximiya sənayesi, içki istehsalı (2,5 faiz), rezın və plastic kütlələrin istehsalı və s. dən ibarət olmuşdur

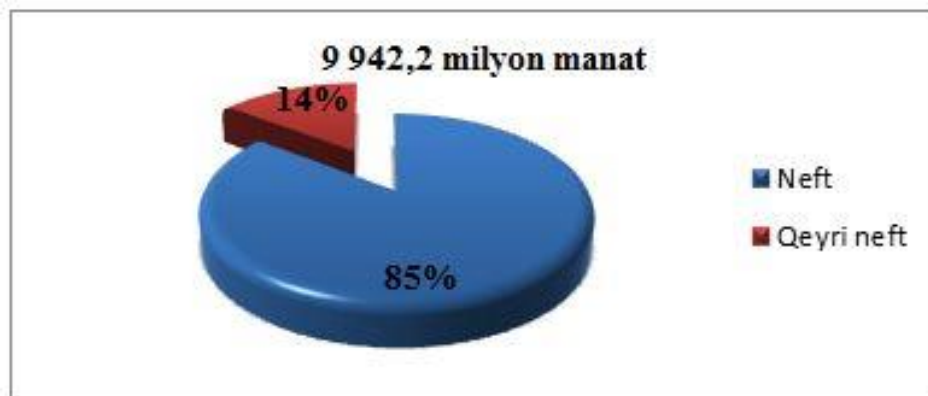
Cədvəl 2 də Emal sənayesində fəaliyyətlər üzrə məhsul buraxılışı (2017) görə bilərik(Əlavə 2 səh.70).

Əsas kapitala yönəldilmiş vəsaitlər ölkəmizin ekonomik və social strukturunun yüksəlməsinə 2 il əvvəl bütün maliyyə sahələrindən vacib, əsas kapitala 15 550, 8 mln Azərbaycan manatı ayrılmışdır.

Bizim sənayemizdə qeyri-neft strukturlarına yönləndirilmiş əsas vəsaitin çəkisi ötənillə müqayisədə 36. 5 faiz çoxalarq 1 493, 6 milyon Azərbaycan mantından ibarət olmuşdur.

Ümumi vəsaitin 63,9% sənaye strukturunun inkişafında ötrü bu sektora istiqamətlənmişdir. Bu vəsaitdə 10 milyon AZN civarındadır.

Diagram 3. Sənayedə əsas kapitala istiqamətlənmiş vəsaitin dağıtımı(2017)

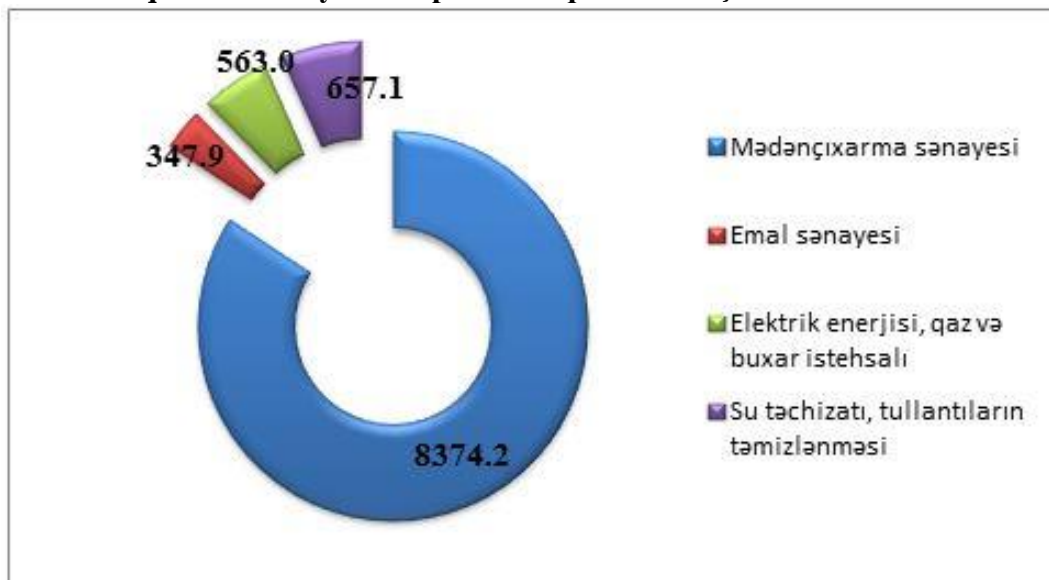
MƏNBƏ:<https://www.economy.gov.az/article/azerbaycan-respublikasında-senayenin-inkishafi-haqqında-2017-ci-ilin-1-ci-rubu-üzrə/28197>

Ölkə sənayesindəki vəsaitin əsas istiqamətləndiyi sektorlar 84,2 faizlə mədən hasilatı , 3,5 faiz emal prosesi, 5,7 faiz enerjisi bununla yanaşı qazın və buxarın enerji istehsalı, paylaşıdırılması və təminatı 6,6 faiz suyun təminatı, sənaye tullantılarının yox edilməsi və emaldan keçirilməsi sənayesinə ayrılmışdır.

Qeyri- neft sənayesinin payının aşağı olması iqtisadiyyatda problemlərə yol açır. Buna görə də, Azərbaycan hökuməti hal-hazırki dövrdə neftdən asılılığı aradan

qaldıraraq digər sahələrə böyük investisiyalar yatırır. Bunun nəticəsində də iqtisadiyyat neftdən asılılıqdan qurtulur və hər hansı bir iqtisadi zərbə və böhran zamanı bunu aşmaq daha asan başa gəlir.

Diagram 4. Sənayedə kapitala istiqamətlənmiş vəsaitin sektorlar üzrə çəkisi

MƏNBƏ: <https://www.economy.gov.az/article/azerbaycan-respublikasinda-senayenin-inkishafi-haqqinda-2017-ci-ilin-1-ci-rubu-uzre/28197>

Sənaye strukturunda işləyən əməkçilərin say hesabı, orta məvacibi*

2017-ci ildə ölkənin sənaye sahələrində pul qarşılıqında fəaliyyət göstərən çalışanların orta say hesabı 194,1 000 insan olmuşdur və çalışanların ay erzində aldıkları orta məvacib isə 8,1 faiz yüksələrək 966 Azərbaycan manatı civarında qeyd edilmişdir.

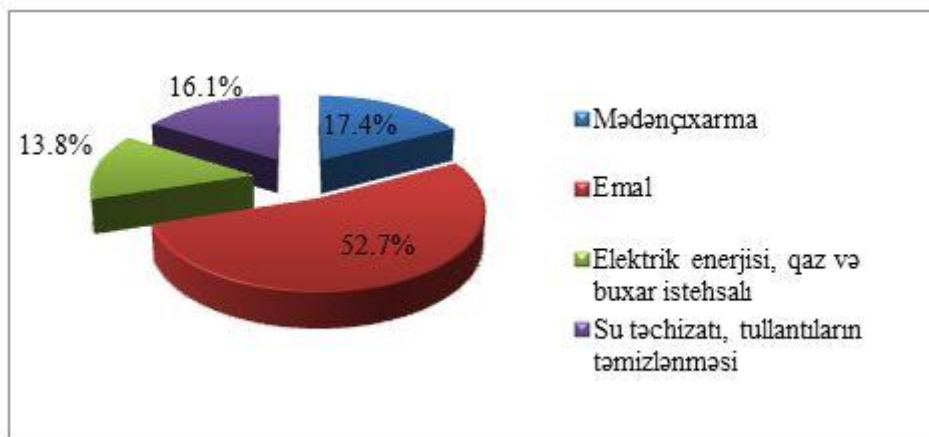
Diagramdan da göründüyü kimi emal sənayesinin payı aşağıdır. Əsasən xammal satmağa yönəlmiş siyasət yerli resursların bitməsinə və ölkə iqtisadiyyatının zəifləməsinə yol açır. Öz xammalımızı özümüz emal edib xarici bazara çıxaraq daha böyük mənfəət əldə etmək lazımdır.

Çalışanların 33,8 minə mədənçıxarmada, 102,3 min nəfər emalda, 26,7 minlik çalışan enerji təchizatı, qazın və buxarın istehsalında, bölüşdürülməsində və təchizatında, 31,3 minlik çalışan isə su təchizatında, lazımsız maddələrin təmizlənməsi və emal olunması sektorlarında toplanmışdır.

Əsas kapitala yönəlmiş vəsaitin ümumi həcmində məssisə, təşkilatların vəsaitləri 66.5 %, bank kreditləri 12.4 %, büdcə vəsaitləri 13.5 %, əhəlinin öz

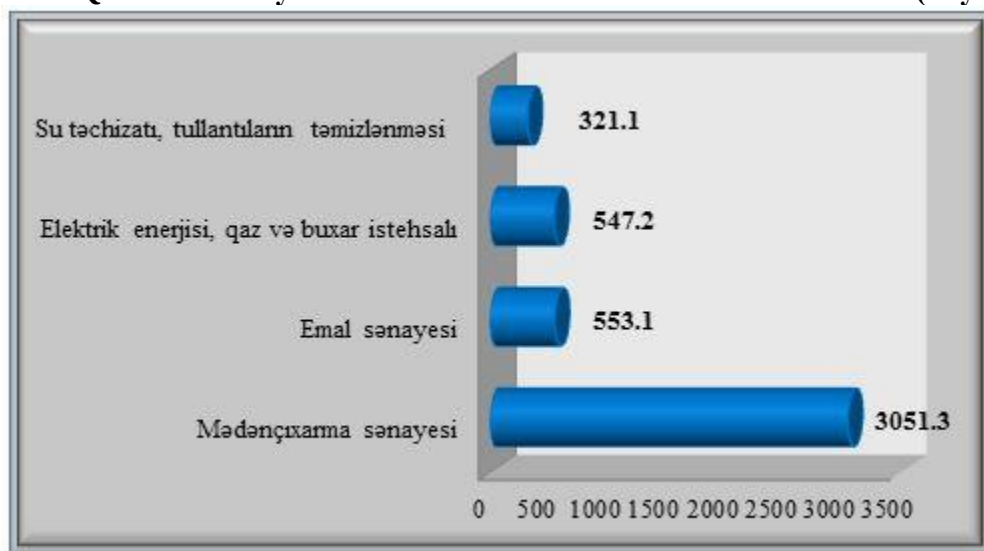
vəsaitləri 5.4 %, büdcədən kənar fəndlərin vəsaitləri 1.4 %, sair vəsaitləri isə 0.8% təşkil edir.

Diaqram 5. Ərazi bölgəsində işçilərin say hesabı(2017)

MƏNBƏ: <https://www.economy.gov.az/article/azerbaycan-respublikasinda-senayenin-inkishafi-haqqinda-2017-ci-ilin-1-ci-rubu-uzre/28197>

Qrafik 3. Sənayedə əmək növləri üzrə 1 nəfərin orta məvacibi(noyabr 2017-ci il)

MƏNBƏ: <https://www.economy.gov.az/article/azerbaycan-respublikasinda-senayenin-inkishafi-haqqinda-2017-ci-ilin-1-ci-rubu-uzre/28197>

Çalışanların say hesabı və məvacibləri 1 aylıq gecikmə ilə göstərilir.

Respublikamızda texnoparkların fəaliyyət hədəfləri, missiyaları və SWOT təhlili.

Sənaye parklarının hədəfləri dedikdə bu park içində fəaliyyət göstərən bütün müəssisələrin daxili və ya xarici amillərin təsiri halında qarşıya qoyduqları planlar başa düşülür ki, onlar arasında - hər bir ölkədə sənayedə rəqabət qabiliyyətliliyinin artırılması, burada fəaliyyətdə olan universitetlər elmi-tədris planını və research

fəaliyyətini inkişaf etdirərək daha yaxşı nəticələrə nail olmaq, hər bir halda müasir texnoloji avadanlıqlara arxalanmaqla regionların və iqtisadiyyatın inkişafını sürətləndirmək və s.

Sənaye şəhərciklərinin yaradılmasının əsas məqsədləri isə bunlardır: sənaye sferasında müasir texnologiyanın tətbiq edilərək onun inkişafının təmini, tam şəkildə istehsalın təşkili, bütün istiqamətlərdə təhsilə və elmə dayanaqlı olan sahənin inkişaf etdirilərək sənayenin səmərəli hala gətirilməsi, regionlarda yeni sənaye ocaqlarının yaradılması və inkişafı, bütün bunlara dayanaraq dünya miqyasında rəqabətə davamlı məhsul hazırlanması.

(MƏNBƏ:http://www.ier.az/uploads/10_Texnoparklar_Yaradilmasi_Beynelxalq_Tecrube.pdf)

Cədvəl.3 Azərbaycan üçün Swot təhlil

Güclü tərəfləri	İmkan
• Nümunəvi əsasnamə • Dövlət dəstəyi(maliyyə) • Vergi güzəştləri • Təcrübə var(QAFQAZ) • Gələcəyə baxış konsepsiyası	• Vencur kapitalı formalaşdırılır • Qanunvericilik hazırlanır
Zəif tərəfləri	Təhlükə
• Sumqayıt texnologiya parkı (elmi araşdırma yoxdur)	• Bazarın formalaşmaması • Tələb-təklifin olmaması

MƏNBƏ:http://www.ier.az/uploads/10_Texnoparklar_Yaradilmasi_Beynelxalq_Tecrube.pdf.

Swot təhlilin davamı yəni, güclü və zəif tərəfləri cədvəl 4-də(Əlavə 3 səh.71), imkanlar və təhlükələr isə cədvəl 5-də(Əlavə 4 səh.72) qeyd edilmişdir.

III FƏSİL

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ MILLİ İQTİSADİYYATININ FORMALAŞMASINDA SƏNAYE ŞƏHƏRCİKLƏRİNİN ROLU

3.1 . Dövlətin sənaye şəhərciklərinin yaranmasına və inkişafına göstərilən dəstəyi

Hər zaman olduğu kimi digər sektorlarda sahibkarlığın inkişafına dəstək burada da ozunu göstərəcək. Burada istər parkla əlaqəsi olan, istərsə də parkla əlaqəsi olmayan lakin onun ərazisində fəaliyyət göstərən digər şirkətlərində inkişafında bu yaradılmış sistem öz qayğısını göstərir. Bütün bunlardan əlavə sənaye və texnologiya parklarının özəl xüsusiyyətlərindən doğaraq bu ərazidə öz fəaliyyətlərini aparan bəzi sahələr üzrə müəssisələrin ixtisaslaşması artır ki, buda öz növbəsində onların rəqabət qabiliyyətini yüksəldir.

Azərbaycan Respublikasında dövlətin bu sistemə duyduğu münasibətdəndə açıq aşkar söyləmək olar ki, texnoparkların daha yaxşı gələcək vəd edəcəyini düşündüyündən bu işlə məşğul olan səlahiyyətli dairələr TP-nın ərsəyə gətirilməsini sürətləndirə bilər. Cənab Prezident İlham Əliyevin illər öncə Balaxanı Sənaye Şəhərinin fundamenti qoyulan zaman söylədiyi sözlərdə təsdiqləyir. Prezident bildirdi ki, texnoparkların bundan sonrakı uğurlu fəaliyyəti üçün əlavə tədbirlər paketi hazırlanır və bunlar tezliklə reallaşacaq. Bu sözləri söyləyən ölkə başçısı gələcəkdə Balaxanıda, Sumqayıtda və Qaradağ ərazisində və bundan savayı digər ərazilərdə də böyük sənaye komplekslərinin yaradılacağını bildirdi. Bu sözlər öz reallığını tapdı və Yüksək Texnologiyalar Parkı və kimya texnologiyalar parkı və Balaxanı texnologiyalar parkı yaradıldı. Prezident bildirdi ki, texnoparkların bundan sonrakı uğurlu fəaliyyəti üçün əlavə tədbirlər paketi hazırlanır və bunlar tezliklə reallaşacaq. Ölkə başçısının çıxışı zamanı söylədiyi ümid verici sözləri vergi sahəsində texnoparklara tanınacaq imtiyazlar yəni vergi tətilləri bu sahəyə dövlətin qayğısını bir daha göz önünə gətirir. O, öz növbəsində bu yaradılan parkların hər birinin ölkə iqtisadiyyatına xidmət edəcəyini, iqtisadiyyatın şaxələnməsində və inkişafında böyük rol oynayacağını, neftdən asılılığı azaldacağını və neftdən savayı digər sektorlarında inkişafına gətirib

çıxaracağını bildirdi. Güzəştlərin artıq ilk işartıları özünü göstərməyə başlamışdı. Qanun dəyişikliklərində və əlavələrində 130-a yaxın yenilik olmuşdur ki, bunlarında əksəriyyəti sənaye şəhərciklərinə şamil edilmişdir. 2012-ci ildəki qanun dəyişikliyi sənaye parklarının tikilməsinin xərclərini vergidən azad etmişdir. Bütün bu dəyişikliklərə əlavə olaraq parkda fəaliyyəti göstərən hüquqi şəxslər yeddi il ərzində dövlət büdcəsinə ödənişlərdən azad edildi. Bütün bu qanun dəyişiklikləri dövlətimizin texnoparklara onların gələcəyinə verdiyi diqqətin bariz nümunəsidir.

Texnoparklar dünya iqtisadiyyatında innovasiya iqtisadiyyatının əsas hərəkətverici qüvvəsi sayılır. Hindistanın, Çinin, ABŞ-ın və s. bu kimi ölkələrin informasiya kommunikasiya sektorunun sürətli inkişafında sənaye parkları əsas rollardan birini oynayır. İlk növbədə onuda bildirmək lazımdır ki, texnoparkların yaradılmasının əsas hərəkətverici qüvvəsi dövlətin dəstəyi ilə yerli orqanlar olmuşdu. Beynəlxalq təcrübəyə əsaslanaraq demək olar ki, sənaye parklarının ərsəyə gətirilməsi üçün qanunverçilik bazasının yaradılması, yerli orqanların dəstəyi vergi və gömrük strukturundakı güzəştlər və s. bu kimi bəzi qaydaların yerinə yetirilməsi vacibdir. Bu günkü gündə dünyada inkişaf səviyyəsi fərqli olan ayrı-ayrı dövlətlərdə sənaye parklarının tikilməsi və gələcəkyönlü olması üçün yep yeni layihələr gündəmə gətirilir. Bu ölkələrdə müəyyən sahələrin siçrayışlı inkişafına səbəb sənaye parklarının yaradılması olmuşdur. Texnoparkların(sənaye şəhərlərinin) uğur əldə etdiyi əsas istiqamətlər İKT sahəsinə aiddir. Elə buna görə də bilinən İKT firmalarının 60%-dən yuxarı bir hissəsi ilkin addımlarını texno şəhərciklərdə atmağa başlamışlar. Bütün dünyanın izlədiyi bu təcrübələrdən irəli gələrək ölkə başçımızda bu istiqamətdə bir sərəncam verərək Sumqayıt şəhəri ətrafında Yüksək Texnologiyalar Park(YTP) salınması barədə öz göstərişlərini vermişdir. Bu irəli texnologiyalara sahib olan park telekommunikasiya və kosmos, enerji ehtiyatını səmərəli istifadəsi, İKT sahəsindəki texnologiyalar və s. nəzərə alınaraq yaradılmışdı.

Ölkəmizdə 2000-ci illərdə qəbul olunmuş qanunlara əsasən milli strategiyamızda elmin inkişafı əsas tutulur. Bu qloballaşma və integrasiya

dövründə muasir cəmiyyətin ehtiyaclarını qarşılamaı üçün vacib rol oynayır. Elmin inkişafı üçün elektronika innovasiya işinin inkişaf etdirilməsi bununla yanaşı sənaye parklarının, elmi mərkəzlərin yaradılması, biznes fəaliyyətlərinin böyüdülməsi prinsip olaraq qarşıya qoyulmuşdur. Ölkədə Milli Strategiya planının həyata keçirilməsi üçün dövlətin proqramları daxilində 2010-cu ildə elmi araşdırma və tədqiqat işlərinin həyata keçirilməsini sürətləndirməkdən ötrü qanuni sənədlərin hazırlanıb sunulması üçün məsuliyyət Milli Elmlər Akademiyası və başqa müvafiq strukturlara verilmişdir.

Daha bir sənaye şəhərciyi yenədə sumqayıtda yaradıldı. Sumqayıt kimya sənaye parkının yaradılması prosesi 2011-ci ilə təsadüf edir. Bu ərazidə bir çox sahələr üzrə müəssisələr quruldu ki, bunlara misal olaraq neft- kimya sənayesini və bir çox sənaye tiplərini göstərmək olar ki onlarında burada istehsal və emal üçün fəaliyyət sferası yaradıldı. Burada öz işini təşkil edən şirkətlər Azərkimyanın məhsullarından yararlanmağa başladı və xammaldan son məhsul istehsalına kimi bütün proseslər bir nöqtədən idarə olundu. Əlbətdəki müasir dövrdə yaradılmış bu cürə infrastruktura malik ərazidə ən çox ölkə daxilində istehsal olunmayan məhsulları istehsal etmək bacarığına sahib şirkətlərə üstünlük verildi. Sadəcə etilen-propilen qurğusunun istehsalının həyata keçirilməsi üçün yaradılan istehsal alətinin Kanadadan gəlməsini və 100 mln manata başa gəlməsini nəzəz alaraq bunun ölkəmiz üçün necə önəm kəsb etdiyini görə bilərik. Bu parkda hazırda 10-dan çox istehsal sahəsi fəaliyyət göstərir. Bildiyimiz kimi parkın birinci mərhələsi 2010-cu ilin əvvəlində fəaliyyətə başlamışdır. Postsovet məkanında əvəzsiz olan bu sənaye şəhərlərinin istismara verilməsi respublikamızda texnologiyanın inkişafında və onun hazırkı perspektivinin möhkəmlənib təkmilləşdirilməsinə böyük rola sahib oldu. Bu böyük kompleksin işə başlaması ilə Azərbaycan özünün istehsal etdiyi avadanlıqlarla öz energetika qurğularını təmin etməyə başladı. Bunun iqtisadi önəminin çox böyük olduğunu bilirik. Çünki hazırki dövrdə İEO-in böyük əksəriyyəti öz texnologiyalarını öz məhsulları ilə öz xammalları ilə əldə edirlər. Buda iqtisadi göstəricilərin və maliyyə məsələlərinin olduqca inkişafına gətirib çıxarır. Hansi bunun dövlət büdcəsinə nə qədər faydalı olduğunu bilirəm.

Bölgələrimizdəki təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə etməklə keyfiyyətli və ucuz məhsul istehsalı qaydaya salınır. Yol(daşıma) xərclərinin və müddətinin azalmasına yönəlmiş layihələr daha qısa müddətə həyata keçirilir və məhsulların maya dəyəri olduqca aşağı düşür. Bütün bu sadalananlar rəqabətə yararlı istehsal amillərinin ixrac edilməsinə böyük imkanlar yaradır. Sumqayıt sənaye şəhərciyində texnoloji baxımdan irəli dərəcədə olan müxtəlif istehsal sahələri xidmər göstərir ki, bunlarda fərqli texnoloji xətlərin yaranmasına gətirib çıxarır. Buradakı müəssisələrin tikinti quraşdırma işlərində texnoparkların ilkin mərhələsi çərçivəsində 2000- dən yuxarı işçi xidmər göstərib. Ərazi tam fəaliyyətə başlayandan sonra isə burada 3000 nəfər, o cümlədən olduqca yüksək ixtisaslı mühəndislərdə daimi işlə təmin ediləcək.

Azərbaycanda sənaye şəhərlərinin yaradılması ilə iqtisadiyyatın daha da sürətli inkişafı və xarici ticarət əlaqələrinin artmasını araşdırma və təhlillərdən görmək mümkündür. Çünki yaşadığımız bu əsrdə dünya ölkələri texnoloji mübarizə cəmiyyətini formalaşdırıb. Bu o deməkdir ki, 21- ci əsr texnologiyalar əsridir. Bizdə öz iqtisadiyyatımızı texnologiyalar və innovasiyalar əsasında formalaşdırıb rəqabətlik gücümüzü artırmaqla dünyada qabaqcıl mövqedə yer tutan ölkələrlə başa baş mübarizə aparmalıyıq. Burada əsas faktorlardan biri cəmiyyətin tələbatının ödənməsidir. Hansıki robotlaşma dövründə olan bu cəmiyyətdən istəklərini qarşılamaq üçün beynəlxalq bazara olduqca dayanıqlı məhsullarla çıxmalıyıq. Biz sənaye şəhərlərini qurarkən onların çoxfunksiyalı olmasına və qarşıya qoyulan məsələlərin müxtəlifliyindən asılı olmayaraq həll edilməsinə çalışmalıyıq. Sənaye şəhərlərinin yaradılmasının mühüm ünsürlərindən olan biliklərin və ixtiraların texnologiyalara çevrilməsi prosesi və bu yaranan texnologiyaların istehlak məhsuluna çevrilməsi və bunların əsasında araşdırma və tədqiqata ayrılan xərclərin artırılması gərəkdir. Bu xərclərdə səmərəliliyinin artırılması düşünüldü işlənməlidir. Bunları dünyadaha texnoloji cəhətdən daha inkişaf etmiş və iqtisadi yöndən irəlidə olan ölkələrin nümunələrinə baxmaqla araşdırmaq lazımdır. Regionların qeyri sabit formalaşması prinsipinin aradan qaldırılması, işsizlik probleminin həll olunması və yüksək texnologiyalar sahəsində

nailiyyətlərin əldə olunaraq surətlə tətbiqi bu yöndə görülməyə ehtiyac olan işlərdən hesab olunmalıdır. Qısaca olaraq deyə bilərəm ki, sənaye şəhərciklərinin qurulması ölkə daxilində kiçik və yüksək elmtutumlu sahələrlə məşğul olan sənaye sahibkarların sinifini yaradacaqdır. Buda öz növbəsində bu sinfə imkan yaradacaq ki, öz məhsullarını xarici bazarda alternativ məhsul kimi sunsun və rəqabətə davamlı məhsulları ilə önə çıxsın. Bütün bunlarda dönüb dolaşaraq ölkə iqtisadiyyatına öz böyük töhvələrini verəcəkdir.

3.2. Respublikada sənaye şəhərciklərinin müasir vəziyyətinin qiymətləndirilməsi və perspektivləri

Texnoparklar bütün dünyada olduğu kimi Ölkəmizin də ən önəmli gündəm ünsürlərindən biridir.

Xüsusilə ölkəmizin 2020 vizyonuna çatma zaman aralığında elmi, AR-GE fəaliyyətlərini və texnologiyaları idarəetmə müddətində sənayeyə və universitetlərə yenidən bir öhdəlik, bir missiya qatan iqtisadi fəaliyyət sahəsidir.

Texnoparkların ölkəmizdəki inkişaf mərhələsini qiymətləndirsək bu günkü ədədi mənada ölkə səviyyəsinə yayılmasıyla fiziki böyüməsini tamamlamaqdadır. Bununla birgə, yaxın bir gələcəkdə şirkətlərin tədqiqat və texnoloji dayaq böyümə strategiyalarına da önəmli töhvələr verəcəyini öngörürük. Şübhəsiz ki, Ölkəmizin böyüyən və inkişaf edən iqtisadiyyatı texnologiyaya yönəldilmiş bir inkişaf perspektivi ilə dəstəkləmək, töhvə vermək səviyyəsi yüksək yeni iqtisadi sahələr yönəlmək, yüksək və dijital texnologiyaları istehsalın hər sahəsinə yayaraq şirkətlərimizin texnologiyaya əsaslı böyüməsini təmin etməklə texnoparkların əhəmiyyətli rol oynayacağını düşünməkdəyəm və əsasən bu müddətdə ən təsirli faktorun elm, Rabitə və Yüksək texnologiya Nazirliyi vasitəsi ilə hökumətimizin inkişaf etməsini gözləməkdəyik. İkinci planda isə Universitetlər, Texnoparkların quruluşu və böyüməsi o cümlədən ölkənin AR-GE potensialının inkişafı mərhələsində çox önəmli yer, vəzifə tutmaqda və məsələ ilə bağlı yeni bir akademik marağın və səyin yaranmasını gorməkdəyik. Bu məsələdə ən zəif halqa hələlik məşğulluq olduğunu ifadə etməliyik. Tədqiqat və inkişaf adətinin zəif

olduğu, texnologiyanın adətən idxal edildiyi sənayemizi yenidən Ar-Ge –yə yönləndirmək məsələsində dövlətin təmin etdiyi bir çox iqtisadi təşviqlərin və azadlıqların olmasına baxmayaraq Qərbdəki sərmayə hərəkəti ilə müqayisə etdiyimizdə iş aləminin

Ar-Ge yə olan marağını, qaynaq, mənbə istifadəsinin istənilən səviyyədə olmadığını görməktəyik. Digər tərəfdən ölkəmizin iqtisadi inkişafı aspektindən Texnoparkların indiyə qədər ki, ən vacib rolu sənayeçi, akademik, tədqiqatçı və hətta tələbələrin Ar-Ge və innovasiya istehsalına əlavə etdiyi qatqı, təmin etdiyi iqtisadi avantajlar , elmi dəstəyə, və hətta ixtisaslı insan gücü potensial ilə respublikamızın hər şeydən ömcə orta səviyyədəki milli gəlir spiralından çıxaraq daha yüksək milli gəlir nöqtəsinə çatması aspektindən çox önəmli bir rol üstlənməkdədir. Her keçən gün artan Texnoparkların və onların nəzdində təşkil olunmuş şirkətlərin xüsusilə gənc təşəbbüskarların zaman keçdikcə milli gəlir səviyyəsinin yüksəlməsinə səbəb olacaq daha böyük bir iqtisadi inkişaf performansını təmin edəcəyi öngörülür. Texnoparkların ölkəmizdə şərti missiyası olan Ar-Ge şirkətlərinə ev sahibliyi etməsinin daha irəli keçərək, innovasiyalı və texnoloji transferinə qatqı etməsi gərəklidir. Yaxın bir zamanda elmin texnologiyaya, texnologiyanın məhsula çevrildiyi və ticarətləşdiyi və bir markaya çevrildiyi platformalar olaraq iqtisadiyyata və inkişafa böyük bir sürətlənmə bəxş edəcəkdir. Və də, texnoparklar yeni iqtisadi nizamın təyin etmiş olduğu yeni əmək bazarlarının yəni, “kreativ iqtisadiyyatın” tələb etdiyi ixtisaslı işçi gücü məşğulluğun təmin olunması aspektindən də önəmli bir rolunu öz üzərinə götürməkdədir. Başqa bir deyişlə texnoparklar istər bölgəvi inkişafa, istərsə də universitet məzunu olan ixtisaslı işçi qüvvəsinə məşğulluğu təmin edən yeni iş sahələri olaraq görülür. Bu gün dünyada texnopark sayı 5000-ə doğru irəliləməkdədir. Xüsusilə müdafiə , səhiyyə, İT, avtonəqliyyat, havaçılıq, medikal texnologiya, irsi və digər bütün istehsalat sektorunda reallaşan patent, lisenziya sayı və bunlarla bağlı kommersiya ixtiraları bir çoxunda texnoparkların imzası vardır. Texnoparklar eyni zamanda fikirlərin inkubator mərkəzləri üzərindən dəyərləndirildiyi və Texnoloji Transfer Ofisləri vasitəçiliyi ilə bu fikirlərin maddi

reallıqla birləşdiyi, universitetlərin ifrastruktur və laboratoriya imkanları ilə test edildiyi və ilk prototiplərin yaradıldığı mərkəzlər olaraq ön plana çıxmaqdadır. Dünyadaki ən önəmli inkişaf trendinin sənaye-universitet və dövlətin əməkdaşlığının bu tərz texnopark ya elm parkı təşkilatlarında formalaşmağa başladığının və xüsusi ilə beynəlxalq əməkdaşlıqların Ar-Ge və innovasional işlərə yayıldığının və universitetlərinin də layihə əsaslı qlobal şərikliklərlə Texnoparklar üzərindən iqtisadi fayda təmin etməyə və cəmiyyət üçün ictimaiyyətə yararlanmaq dan ötrü daha çox məsuliyyət göstərdiyinin sezməkdəyiz. Şübhəiz ki, dünyadaki yeni rəqabət paradigması yenilikçi məhsul inkişafı və bunları yeni marketing təqdim etmə və hər bir ölkənin bu zaman kəsiyini tamamlayarkən daha çox valyuta gətirən fəaliyyəti dəstəkləyən, yüksək əlavə dəyər , texnoloji əsaslara dayanan inkişaf edən yeni iqtisadi fəaliyyət sahələrinə yönəldiyi , bütün fəaliyyətlərin bu yöndə sıxlaşdığı görülməkdədir. Ölkəmizdə neft və digər təbii enerjilər olsa da önəmli asılılığımızın texnoloji sahədə olduğu reallığı ilə üzləşərək gələcək illərdə mənbələrimizi və vaxtımızı bu təbii ehtiyatlardan asılılığı azaldacaq və öz texnologiyasını istehsal edən sektorları və maliyyəni formalaşdırma adına daha çox əmək sərf etməliyik.

Respublikamız 2004-cü ildən etibarən sənayenin yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Bu tarixdən etibarən icrasına başlanılan bölgələrin sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət proqramlarının və o cümlədən başqa əsas tədbirlərin sonu kimi sənayedə itehsal zamanı xüsusi önəm daşıyan mövzu və məsələlərimn həllinə yönəldilmiş əhəmiyyətli işlər görülmüşdür. Sənayenin yeni infrastruktur təminatı xeylicə yaxşılaşdırılmışdır. Keçən illərdə infrastruktur layihələri ilə yanaşı bəzi layihələrdə həyata keçirildi ki, bunlara müdafiə sənayesi və gəmi istehsalı müəssisələrinin inşa edilməsi daxildir. Eyni zamanda ölkədə əlverişli biznes sərmayesi mühiti yaradılmış inşaa edilmiş, qeyri-dövlət sektoru tərəfindən icra edilən layihələrin güzəştli şərtlərlə maliyyələşməsi zərurət olduğu halda müvafiq qurumların bu tip layihələrə pay iştirakı təmin edilmişdir.

Son dövrlərdə sənayedə inkişafın təmin olunması ölkə iqtisadiyyatının əsas amalına çevrilib. Bu sektorda yaradılan əlavə dəyərin 7 il bundan qabaqkı həcmi

25 milyard manatı aşmış və ÜDM-nin yarısını əlində cəmləşdirmişdi. Ölkəmizin dayanıqlı maliyyə resurslarının formalaşması yönündə düşünülmüş addım neft və qaz strategiyasının reallaşması idi. Bunun nəticəsi ilə ölkədəki sənaye potensialının səmərəli istifadə imkanları yaradılmışdır. Buda sənayenin böyüdülməsinə zəmin yaratmışdır. Neft-qaz hasilatı və digər qeyri-neft sektorlarının illik göstəriciləri cədvəl 6-da qeyd edilmişdir(Əlavə 5 səh.73)

Ümumilikdə son illərdə reallaşan sənaye tədbirləri nəzdində neft-qaz, qızıl və digər hasilat sahələrində əldə olunan nailiyyətlərlə yanaşı , diversifikasiyası genişləndirilmişdir. Bu sahə də yeni güclər yeni güclər təqdim olunmuşdur. Texnoparkların yaranması sayəsində qeyri neft sənaye ölkə iqtisadiyyatı üçün əsas əhəmiyyət kəsb edən və modern texnologiyalara dayanan rəqabətqabiliyyətli müəssisələr meydana gəlmişdir.(MƏNBƏ:<http://www.azerbaijan-news.az/view-52583/Az%C9%99rbaycan%C4%B1n-g%C3%BCcl%C3%BC-s%C9>)

Düz 5 il bundan qabaq 2014-ün yanvar ayının ilk yarısında ölkə başçısı Respublikada Sənaye ilinin elan edilməsi haqqında sərəncam verdi. Bu sərəncama əsasən ölkə iqtisadiyyatının irəliləməsi yönündə atılan addımlara daxil olan sənayenin modernləşdirilməsi və neft sektorundan asılılığın azaldılması ilə qeyri-neft sektorunun budaqlanması məqsədilə önəmli tədbirlər planının həyata keçirilməsi, hazırda olan iqtisadi və təbii resurslardan istifadə edilərək onların dövrüyyəyə tam cəlb olunması, ölkə daxilində regionların inkişaf etdirilməsi və onların sənaye potensialının aşkarlanaraq artırılması məsələləri gündəmə gətirildi. Bu sərəncamdan doğan bir müsbət amildə 2015-2020 sənayenin inkişaf planının hazırlanması oldu.(Müşfiq Atakişiyev,Azərbaycan.-2014.- 22 fevral.- S.7.)

Hər bir ölkə öz daxili potensialında tam istifadə edərək iqtisadiyyatın daha məqsədəuyğun vəziyyətə gətirilməsinə çalışır. Bütün səylərin iqtisadiyyatın şaxələndirilməsinə yönəldən İEOÖ-lər arasında olduqca sürətlə irəliləyən ölkəmizdə hazırkı gündə əsas prioritetlər sosial iqtisadi inkişaf səviyyəsinin yüksəldilməsi neft sektorundan savayı digər sektorlara qayğının artırılması, rəqabətqabiliyyət yüksəldilməsi və sənayeyə yatırılan maliyyə vəsaitlərinin artırılması məsələləri durur. Son illərdə sənayenin inkişafına yönəldirilən tədbirlər

nəticəsində istehsal həcmi 3 dəfəyə qədər artırılmış, 2003 və 2013-cü il çərçivəsində respublika rəhbərliyinin səyləri əsasında hazırlanmış və qəbul edilmiş regionların iqtisadi inkişafı dövlət proqramına əsasən bölgələrimizdə beş yüzə yaxınsənaye müəssisəsi tikilib istifadəyə verilmişdir. Hər bir ölkədə onun sənaye potensialının ölçülməsi meyyarında biri də onun xammal ehtiyatıdır. Azərbaycanda zəngin xammal bazasının mövcudluğu və çoxşəbəkəli sənaye komplekslərinin yaradılması bu sektorun miqdar və keyfiyyət baxımında irəli atılmasına gətirib çıxarmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, ən müasir elmi texniki avadanlıqların istehsalı, kənd təsərrüfatında istifadə olunan maşınların istehsalı, əlvan metallurgiya, yeyinti və emal sənayesi çərçivəsində Azərbaycanda 2 il ərzində 100-dən çox sənaye fəaliyyəti ilə məşğul olan müəssisə yaradılmışdır. Respublikamızda sənayenin inkişafı yuxarıda qeyd etdiyim sektorlarda öz təkən gücünü vermişdir. Bunların hamısı sənayenin inkişafının nəticəsidir ki buda öz növbəsində iqtisadiyyatın çoxyönlümlü struktura sahib olması deməkdir. Azərbaycanda 2020-ci il gələcəyə baxış konsepsiyası daxilində ölkə sənayesinin inkişafında müasir innovasiyalar əsaslanması və texnoloji parkların sənayeləşmədə əsas rolunu oynaması yer alır. Dövlətin istiqamətləndiyi qeyri-neft sənayesinin perspektivinin artırılması prosesi sürətlə gedir və bu sektordakı yüngül və yeyinti və kənd təsərrüfatı sahəsinin ixrac yönü günü gündən artırılır.(Elnur Hacıyev,Azərbaycan.-2014.- 4 mart.- S.1.)

Sənayedəki inkişafı müasir texnoloji yeniliklər formasında təmin edilməsi və sənaye parklarının sənayeləşmədə mühüm stratejik layihələr şəklində mövqə tutması Azərbaycanın gələcəyə baxış 2020 konsepsiyası daxilində özünü göstərmişdir. Bu planlama daxilində ölkədə 2020-yə qədər olan dövrdə keçmiş əcnəblərə sadıq olan böyük şəhərlər və rayonlarda müasir sənaye istehsalat müəssisələrinin ərsəyə gəlməsi, bu ərazilərdə innovasiya istiqamətli texnoloji avadanlıqların tətbiqini stimullaşdırmaq, profesional və bütün sənaye istiqamətlərini əhatə edən texnoparkların yaradılmasını ölkə gündəmində irəli sürmüşdür. Bu inkişaf dövrü ərzində ölkədə XİZ-in qurulması, onların iqtisadi gücü düşünülməklə Sumqayıt şəhərində neft-kimya, Balaxanı şəhərində məişətdə

istifadə olunan tullantıların emal olunması, Gəncə şəhərində dəmir materiallarının istehsal olunması sahəsində sənaye şəhərlərinin yaradılması prinsipi qarşıya qoyulmuşdu və bunlar artıq öz reallığını tapmışdır. Neftdən asılılıq probleminin aradan qaldırılması üçün bütün sənaye klasterlərində inkişafın təmin olunması, onların ixrac potensialının yüksəldilməsi və bazarlarda rəqabətə davamlı hala gətirilməsi məsələləri daima dəstəklənmiş və diqqət mərkəzində olmuşdur. (Müşfiq Atakişiyev, Azərbaycan.-2014.- 22 fevral.- S.7.)

Prezident İlham Əliyevin 2014-də qərara aldığı bu ilin sənaye ili olması məsələsi ilə əlaqədar cızılmış yolda əsasən, daxili təbii və iqtisadi qaynaqlara əsaslanan müəssisələrin yaradılması, hazırda işlək şirkətlərin modernləşdirilməsi, ənənəvi istehsal tipləri ilə yanaşı, müasir istehsal sahələrinin fəaliyyətə başlaması, sənaye parklarının ərsəyə gəlməsi, bu sektorda sahibkarlıq fəaliyyətinin böyüdülməsi nəzərdə tutulmuşdu. Bütün bu məsələlər müəyyən qisimdə öz həlli yolunu tapdı və hal hazırda tapmaq üzərədir. Əlbətdəki bu yöndə maliyyə problemlirinin aradan qaldırılmasında mühüm rol oynayır. O ildəki çıxışı zamanı ölkə başçısı bəzi məqamlarda toxunub ki, bunlardan biridə bütün dünyanın global probleminə çevrilən ərzaq təhlükəsizliyi məsələsi olub. O qeyd edib ki, biz bu istiqamətdə öz sözümüzü deməli, öz sərvətlərimizlə, xammalımızla yerli istehsalı artırmalı və ixrac yönümlü istiqaməti bu sektordada inkişaf etdirməliyik. Bundan əlavə bildirib ki, artıq bu yanaşmadan inşaat materialları sahəsində istifadə olunmalıdır. O, bu sektorda olduqca önəmli inkişafın olduğunu düşünürdü. Bu o deməkdir ki, ölkə öz yerli bazarını sementlə tam olaraq təmin edib. 5 il bundan öncə istismara açılan ən iri həcmli sement fabriki bu problemləri də ortadan qaldırdı. Bunun nəticəsidir ki, ölkə idxal məhsullardan asılılığını aradan qaldırmağı bacardı. Oxşar istiqamətdə, sement hasilatında əlavə həcm var və ixrac potensialımızda yüksələcək. Bütün bu proseslər həqiqətdə bütünlüklə istehsalatda hər sektorda olmalıdır. Bunlar var, əgər biz irəli getmək istəyiriksə bu prosesi daha da sürətli hala gətirməliyik. Təbii ki, biz bilməliyik ki, respublikamız inşaat sferasında hansı növ məhsulları idxalla qarşılayır və o istiqamətdə bütün

səylərimizi göstərərək idxalı azaltmalıyıq, üstünlük bu yöndə olmalıdır.(Müşfiq Atakişiyev,Azərbaycan.-2014.- 22 fevral.- S.7.)

(Mənbə: <https://president.az/articles/13185>)

Bütün dünyada böyük səs küyə səbəb olan 2008- 2010-cu illərin iqtisadi böhranının ölkəmizə böyük zərər vura bilməməsinin əsas səbəbi o zamankı dövrlərdə ölkədə neft hasilatının çox və dünya bazarında Azərbaycan neftinin baha qiymətə satılması idi. Lakin son bir neçə ildə iqtisadiyyatımızın 2 dəfə ard-arda zərbə alması, ölkənin devalvasiyaya məruz qalması bunun hər zaman belə olmayacağı görüşünü dahada gözəçarpacaq şəkildə bizlərə göstərdi. Bütün səylərin neftdən asılılığın azaldılması və istehsal sahəsinin inkişafına yönəltməyimizin nə qədər faydalı olacağını artıq bunun üçün gecikdiyimizi anladıq. Hazıki dövrdə sənaye iqtisadiyyatı prosesi gedir və sənayeləşmə ön plandadır.

(Mənbə: <https://president.az/articles/13185>)

Azərbaycanın Respublikasının daima inkişafda olması ölkəmizi dünya arenasında hər zaman göz önündə olan və nüfuz sahibi bir dövlət kimi kimi tanıdır. Əlbəttə ki, bu cürə inkişaf yolu keçən ölkə Heydər Əliyev irsinin davamçısı olan dövlət başçımız İlham Əliyevin uğurlu siyasətinin nəticəsidir. Ölkə prezidentinin həyata keçirdiyi iqtisadi siyasət önümüzdəki illərdə də gözəl nəticələr verəcək və dövlətimiz olduqca qısa zaman çərçivəsində inkişaf etmiş ölkələr səviyyəsinə qalxacaq.(MƏNBƏ:http://elibrary.bsu.az/yenii%5Ciqtisadkitablar%5C226_innovasiya.pdf)

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Bütün texnoparkların uğurunun əsas ünsürü idarə edənlər və rezidentlərinin mudirlərinin biznesi yönətmə xüsusiyyətini mənimsəməsinə asılıdır. Sənaye şəhərçiyi bilikyönlü firma və şirkətlərin idarə edilməsi- çoxşaxəli kollektivin idarə edilməsi, risk, yatırım təşkilatları, bilik tutumlu müəssisə və müəssisələrinin hərtərəfli münasibətinin təşkili və bir biri ilə bağlamaq bacarığıdır. Sənaye parkları adminstrativ qaydada idarə etmək mümkün deyil. Belə olan halda isə orqanik idarə qaydası daya uyğundur.

Qətiyyətlə bildirirəm ki, gələcəkdə sənaye şəhərciklərinin uğurlu və rəqabətqabiliyyətli olması onun əlverişli, səmərəli işinin ustası olan cəmiyyətlər yaratmaq imkanlarını, müasir, yeni texnologiyalar bazarında onların öz mövqeyini onların qlobal tədqiqatçı qrupları ilə birgə sıx əməkdaşlığı müəyyən edəcək. Günümüzdə ekonomik şərait və bazar imkanları dəyişib. Bu gün kü gündə texnologiya yayılmasında əsas iş tədqiqatçılara düşür.

Qayda və formaların dəyişməsi yeniliklərə açıq məhsul və xidmətlər bazarının təzədən yaranması prosesini əks etdirir. Günümüzdə sadəcə sənaye şəhərciklərinin qayda və formatı dəyişmir. Eyni zamanda iqtisadiyyatın və cəmiyyətimizin irəliləməsində mövqeyi də dəyişdi. Yeni nəsil texnoparkların qarşısında artıq köhnə nəsil texnoparkların rəqabətqabiliyyətliliyi və gəliri sürətli şəkildə enir.

Mən bildirmək istəyirəmki artıq 21-ci əsrdə bazarda şərait və imkanlar fərqlidir. Bazarlardakı məhsulların hərəkət mexanizminin dəyişməsi, innovasiyaları(innovasiya məhsullarını) sərbəst yayılan bir məhsul halına gətirib çıxardı. Biz bilməliyikki müasir dünya iqtisadiyyatında sənaye şəhərlərinin işləmə prinsipi necədir. Bunu tənzimləyən beynəlxalq qurumlar belə mövcuddur. Dünya təcrübəsinin öyrənilməsi əsasdır. Amma və lakin bunu öyrəndiyimiz zaman xirdalıqlarını göz ardı etmək olmaz. Çünki bu bizim regional mövqeyimizdən, iqtisadi vəziyyətimizdən və s. istiqamətlərdən dolayı fərqli nəticələr verə bilər. Hazırkı zamanda texnoloji nəticələr araşdırma və tədqiqat metodlarının inkişaf etdirilməsi nəticəsində gözə çarpacaq dərəcədə irəliləyir. Başqa cürə bu mümkün deyildir. Sənayeshəhərciklərinin salınması fəaliyyətə verilməsi bu işi sonlandırmır.

Onun idarəetmə strukturunu, yaradılma məqsədini funksiyalarını və fəaliyyət istiqamətini düzgün seçib bu qaydalara əməl etmək şərtidir. Burada idarəetmə əsas faktorlardandır. Azərbaycanda çox vaxt yenilik gətirilməsi zamanı ilk addım atıldıqdan sonra növbəti hədəf son addım olur. Yeni demək istədiyim budur ki, ortadakı bəzi atılması vacib addımlar diqqətdən qaçır. Çalışıb inkişaf mərhələlərini tez bir zamanda keçmək istəyirik hansiki ən böyük sənaye uğurlarına əli çatan ölkələr buna 10-15 ilini xərcləmişdir. Bütün istiqamətlərdə problemlərin, idarəetmə şvhlərinin aradan qaldırılması ilə uğur qazanmaq olar.

Son olaraq qeyd etmək istərdim ki, Azərbaycanın müasir iqtisadiyyatının formalaşmasında önəmli rol oynayan İKT-ları və sənaye şəhərləridir. Tədqiqatın yekun nəticəsi olaraq söyləmək istəyirəm ki, texnoloji parkların yaradılması və idarə edilməsi, onların müxtəlif mənbələr üzrə araşdırılması, İEÖ-dəki rəcrübəsinin öyrənilib düzgün mövqedən yanaşılması vacib faktorlardır. Sənaye şəhərlərinin tərkibində universitetlərin fəaliyyəti təşkil olunmalıdır. Ölkəmizdə ixtisaslı kadr hazırlığı artırılmalı və bunun faydalarında gözəl nəticələr əldə olunmalıdır. Hər hansı bir sektorun inkişafı üçün bu gün dünya təcrübəsindən də üstün təhsilin rolunun olduğu açıq aşkar görünür. Texnoloji cəhətdən irəliləyən ölkə olmaq üçün elmi cəmiyyət şərtidir. Texnologiyanın müasirliyi hərbi sənayenin inkişafında daha bariz şəkildə göründüyünü düşünürəm. Bütün bu dissertasiya işimdə qeyd etdiklərimi düşünərək belə bir nəticəyə gəlirəmki iqtisadi vəziyyətimizin və regional mövqeyimizin olduqca əlverişli olması bizi digər uğur qazandığımız sahələrdə olduğu kimi bu sahədə də uğura aparacaq.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

Azərbaycan dilində

- 1) XİZ-in yaradılması barəsində Azərbaycan Respublikasının Qanunu
- 2) 2009-2015-ci illər üçün elmin inkişafında milli strategiya haqqında "Azərbaycan Respublikasının Dövlət Proqramı
- 3) Şəhərdə informasiya və mədəni portal. Sumqayıt Texnoparkı, [http: /incity.az/](http://incity.az/).
- 4) Azərbaycan İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin materialları (www.gov.az)
- 5) Avdulov A.N., Kulkin A.M. "Elm və texnologiya parkları, texnoparklar və elm sahələri"
- 6) Texnoparkların dövlət dəstəyinin mexanizmi "/ Sahibkarlıq" -2007, -n 5 /.
- 7) Texnoloji innovasiya ticarəti prosesində texnoparkların rolu / Integral -2007 /
- 8) Yuzbaşeva G.Z. "Azərbaycan sənayesinin yenidən qurulması", Bakı "elm", 200
- 9) Azərbaycanda sənayeləşmə prosesi yeni mərhələyə qədəm qoyur / E. Hacıyev // Azərbaycan. - 2014.-1 fevral. - № 21. - S. 1 . - [AZ-Q]
- 10) Sənayeləşmə milli inkişaf strategiyasında prioritet istiqamətə çevrilir / M. Atakişiyev // Azərbaycan. - 2014.-22 fevral. - № 39. - S. 7 . - 2014-cü il "Sənaye ili"dir [AZ-Q]
- 11) XİZ-da infrastruktur məsələləri və bu sahədə mövcud potensialın qiymətləndirilməsinin əhəmiyyəti / Ş. T. Əliyev // İqtisadiyyat və həyat. - 2008. - № 4. - S. 30-33
- 12) Qasımov F.H., Nocofov Z.M İnnovasiyaların: yaranması, yayılması və inkişafı perspektivləri. Bakı: «Elm», 2009, 416 s.
- 13) Texnoparkların yaradılması üzrə beynəlxalq təcrübə. Bakı: "Çap ART" Nəşriyyatı, 2017, 68

Xarici dildə

- 1) Ünlükaplan ILKER, "Avropa Birliyi Üyesi Ülkeler de İktisadi Kalkınma, Rekabetcilik, ve İnovasiya İlişkilerinin Kanonik Karelasyon Analizi ile Belirlenmesi : Aktaran, Maliyye Dergisi, Say. 157, 2009.

2) Y.Dong D.Zeng, R.Peng. “The Role of the Government and Innovation for Development : a perspective from the Pacific Region and East Asia”, The World Bank: Washington

İnternet saytları

- 1) www.yandex.com
- 2) www.google.com
- 3) www.wikipedia.com
- 4) <http://senaye.gov.az/az/links>
- 5) https://www.goodreads.com/book/show/905381.Business_Park_and_Industrial_Development_Handbook
- 6) <http://www.stat.gov.az> - 2018
- 7) <http://www.economy.gov.az>
- 8) <http://www.bsp.az/>
- 9) <http://www.stp.az/>
- 10) <https://www.azstat.org/MESearch/details>
- 11) www.yandex.ru
- 12) <http://www.e-qanun.az>
- 13) <https://bbn.az>
- 14) www.eia.gov
- 15) <http://ier.az/az/>

Əlavələr 1

Cədvəl 1. Sənaye sektorlarında istehsal olunan məhsul həcmi 2017

Fəaliyyət növlərinin adı	2017-ci ildə istehsal, milyon manat
Mədənçıxarma sənayesi	27 660,9
Xam neft və təbii qaz hasilatı	24 075,6
Metal filizlərinin hasilatı	259,5
Mədənçıxarma sənayesinin digər sahələri	58,1
Mədənçıxarma sənayesi sahəsinə xidmətlərin göstərilməsi	3 267,8
Emal sənayesi	9 767,0
Elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi	1 832,7
Su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı	294,7

MƏNBƏ:<https://www.economy.gov.az/article/azerbaycan-respublikasinda-senayenin-inkishafi-haqqinda-2017-ci-ilin-1-ci-rubu-uzre/28197>

ƏLAVƏLƏR 2

Cədvəl 2. Emal sənayesində fəaliyyətlər üzrə məhsul buraxılışı (2017)

Emal sənayesinin sahələri	2017-ci ildə istehsal, milyon manat
Cəmi emal sənayesi (min manat)	9767,0
Qida məhsullarının istehsalı	3288,5
Neft məhsullarının istehsalı	2469,2
Tikinti materiallarının istehsalı	567,8
Kimya sənayesi	2727,3
Maşın və avadanlıqların quraşdırılması və təmiri	567,8
Metallurgiya sənayesi	433,3
Hazır metal məmulatların istehsalı	275,0
İçki istehsalı	243,8
Rezin və plastik kütlə məmulatlarının istehsalı	232,2
Maşın və avadanlıqların istehsalı	192,6
Toxuculuq sənayesi	172,0
Elektrik avadanlıqlarının istehsalı	171,6
Kompyuter, elektron və optik məhsulların istehsalı	79,6
Avtomobil, qoşqu və yarımqoşquların istehsalı	72,9
Geyim istehsalı	70,5
Kağız və karton istehsalı	66,0
Mebellərin istehsalı	64,9
Poliqrafiya məhsullarının istehsalı	63,0
Tütün məmulatlarının istehsalı	39,2
Dəri və dəridən məmulatların, ayaqqabıların istehsalı	20,0
Zərgərlik məmulatları, musiqi alətləri, idman mallarının və tibb avadanlıqlarının istehsalı	15,8
Mebeldən başqa ağacın emalı və ağacdən məmulatların istehsalı	14,4
Sair nəqliyyat vasitələrinin istehsalı	13,3
Əczaçılıq məhsullarının istehsalı	1,3

MƏNBƏ: <https://www.economy.gov.az/article/azerbaycan-respublikasinda-senayenin-inkishafi-haqqinda-2017-ci-ilin-1-ci-rubu-uzre/28197>

ƏLAVƏLƏR 3

Cədvəl 4. Göstərilən sorğu nəticəsində Swot təhlil

Güclü tərəflər	Zəif tərəflər
• Korporativ idarəetmə sahəsində • Korporativ idarəetmə sistemlərinin qurulması • İdarəetmə şurasının olması • Strateji plan və strukturun müəyyən formada olması • İnsan resursları • Komandanın əhval-ruhiyyəsi • Menecmentin işgüzarlığı • Treninqlərin keçirilməsi • Marketing və satış • Xidmətin keyfiyyəti portfelinin müxtəlifliyi və onların statusu • Baş ofis və filialların yerləşməsi • Reklam • Məhsulların çeşidi və bazara çıxış • Maliyyə vəziyyəti • Likvidlik gəlirlik tendensiyası • Digər • Dövlət dəstəyi • Texniki təhlükəsizlik sistemi • Dövlət orqanları və maliyyə institutları ilə əlaqələri • Sosial infrastrukturun olması	• Korporativ idarəetmə • Təşkilati strukturun təkmilləşməyə • ehtiyacının olması • Təlimat kitabının dolğun olmaması • Nəzarət sistemlərinin təkmilləşməyə ehtiyacının olması • Risklərin idarə edilməsində • Təkmilləşməyə ehtiyacın olması • Planlaşma sisteminin təkmil olmaması • Tələb-təklifin öyrənilməməsi • İnsan resursları • Motivasiya sisteminin təkmil olmaması • HR Strategiyasının təkmil olmaması • İşçilər arasında vəzifə bölgüsünün dolğun olmaması • Əməyin qiymətləndirilməsi sisteminin təkmil olmaması • Marketing və satış • Marketing strategiyasının müntəzəm olmaması • İş standartlarının müntəzəm olaraq yeniləşdirilməməsi • Yeni məhsulların hazırlanması sisteminin ləng aparılması • Maliyyə menecmenti və maliyyə vəziyyəti • Məhsul və xidmətlərin maya dəyərinin tam dəqiq olaraq hesablanmaması • Texnologiya • MİS-in təkmil olmaması • Məlumat təhlükəsizliyi sisteminin adekvat olmaması • Proqram təminatının tam təmin olunmaması • Digər • Şirkətlər arasındakı əlaqələrin zəifliyi

MƏNBƏ: http://www.ier.az/uploads/10_Texnoparklar_Yaradilmasi_Beynelxalq_Tecrube.pdf.

ƏLAVƏLƏR 4
CƏDVƏL 5. İmkan və təhlükələr

İmkanlar	Təhlükələr
• Qanunverici və normativ mühit • Stimullaşma, vergi qanunvericiliyinin • Getdikcə təkmilləşməsi • Rəqabət • Yeni şirkətlərin cəlb edilməsi imici və bazar təcrübəsi • Kiçik və orta biznesin inkişafına Dövlət qayğısı • Xarici bazarlara çıxış • Bazar • Şirkətlərin cəlb edilməsi • Gəlirlərin artması • Filial şəbəkəsinin inkişafı bazarında boşluq, şirkətlərin bir-birinin • Məhsullarının hamısından istifadə etməsi • Şirkətlərin pul gəlirlərinin artım tempi • Yeni məhsul və xidmətlərə ehtiyac • Yeni şirkətlərin cəlb etmək • Hökumətin qeyri-neft sektorunun inkişafına diqqəti • Regional inkişafa Hökumətin • Diqqətinin artması • Kiçik və orta müəssisələrlə iş məhsullardan istifadəyə maraq və texnoparklara inam • Biznes mühitinin yaxşılaşması • Beynəlxalq bazara çıxış • Xarici tərəfdaşların tapılması • Ölkənin artmaqda olan reytingi nəticəsində xarici maliyyə institutlarına çıxış • Dövlət-universitet-sənaye iş birliyinin yaradılması • ETTKİ kommersləşməsi • Yeni texnologiyaların tətbiqi	• Qanunverici və normativ mühit • Texnoparklar haqqında qanuna tələblər qoyması • Ciddi rəqiblərin ortaya çıxmasına gətirib çıxarması • Rəqabət • Xarici şirkətlərin bazara gəlməsi ilə əlaqədar rəqabətin şiddətlənməsi

MƏNBƏ: http://www.ier.az/uploads/10_Texnoparklar_Yaradilmasi_Beynelxalq_Tecrube.pdf

ƏLAVƏLƏR 5

Cədvəl 6. Neft-qaz hasilatı və digər qeyri-neft sektorlarının illik göstəriciləri

Göstərici	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Neft hasilatı (qaz kondensatı daxil olmaqla) (min ton)	15548.8	22214.2	32267.6	42597.5	44514.0	50415.9	50838.2	45626.2	43374.8	43457.4	42075.7	41628.3	41050.4	38688.4	0
Qaz hasilatı (mln kub metr)	4995.4	5732.1	9075.6	16849.5	23399.1	23597.5	26312.4	25728.3	26795.8	29244.6	29554.9	29175.1	29331.4	28595.9	0
Dəmir filizi (min ton)	19.1	7.3	11.3	17.6	28.1	0.0	57.8	214.3	207.3	141.4	91.4	127.6	25.5	0.0	0
Mis filizləri və konsentratları (ton)	91.5	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	184.4	636.9	504.7	329.0	674.6	969.2	1946.7	2062.5	0
İnşaat üçün əhəng daşı (min ton)	683.9	704.5	781.4	863.2	692.4	575.1	456.8	411.5	415.9	443.9	458.5	402.1	553.1	585.2	0
İnşaat üçün digər daş və qum daşları (min ton)	88.4	81.8	102.2	90.9	117.2	87.6	85.9	94.0	119.3	121.1	122.1	90.5	67.4	132.0	0
Tikinti qumu (min ton)	684.1	662.4	967.7	702.1	1247.2	919.9	1178.0	1335.2	2211.4	2139.0	1420.0	752.7	367.8	836.3	0
Çınqıl, qırma daş, xıda çay və çaxmaq daşı (min ton)	537.7	551.7	1028.1	1577.4	4025.8	2963.6	3472.2	3303.6	4161.9	2108.0	1869.0	862.2	739.7	1238.3	0
Bentonit (min ton)	55.0	53.7	40.6	50.5	40.7	10.6	18.1	20.7	36.7	97.7	81.9	56.8	54.5	235.6	0
Odadavamlı gil (min ton)	225.8	201.4	218.8	237.1	222.3	152.4	166.5	161.8	147.7	149.4	91.9	0.2	0.0	12.3	0
Duz (hasilat) (ton)	9234.2	11202.1	12029.4	7126.3	7527.0	6889.9	11633.2	20941.1	28550.1	32021.0	35156.0	39460.7	63930.6	66968.1	0
Mal əti (min ton)	64.0	65.4	67.1	70.3	68.9	102.5	110.0	115.2	117.2	117.7	119.2	126.2	127.6	129.4	0
Qoyun əti (min ton)	41.0	42.0	43.1	44.0	43.1	66.8	71.3	0.0	69.9	70.4	68.2	70.3	74.6	78.5	0

Quş əti (min ton)	21.4	22.0	22.3	28.4	41.9	67.0	64.5	68.7	84.9	85.0	90.0	87.8	86.1	94.2	0
Kolbasa məmulatları (min ton)	1.8	1.9	2.4	2.5	2.1	2.2	2.1	2.4	4.0	6.0	6.6	5.0	13.3	13.5	0
Yeməli balıq məhsulları (balıq konservləri daxil olmaqla) (min ton)	2.8	3.5	1.2	1.7	1.3	1.3	0.9	0.6	0.2	0.2	0.3	0.7	0.9	0.4	0
Konservləşdirilmiş tərəvəz və meyvələr (min ton)	22.5	22.8	20.0	20.6	128.9	129.7	137.1	149.6	147.3	153.3	159.1	147.9	156.5	159.0	0
Bitki yağları (min ton)	46.0	64.1	40.4	68.4	77.9	70.9	88.7	80.0	99.8	100.2	106.9	106.7	82.3	80.4	0
Yağlıq dərəcəsi 6-29 faiz olan qaymaq (ton)	159.6	160.8	163.2	164.4	399.5	411.1	423.0	435.7	446.0	455.9	467.1	513.2	629.6	654.1	0
Kərə yağı (min ton)	14.2	14.2	14.3	14.3	14.1	20.7	20.9	21.1	21.8	21.9	23.4	23.9	25.6	25.3	0
Pendir və kəsmik (min ton)	33.1	33.5	33.8	34.1	41.8	42.5	43.3	44.3	45.1	47.3	48.0	48.5	49.4	54.0	0
Dondurma (ton)	905.7	358.9	345.8	424.9	575.7	540.2	427.9	753.7	440.0	499.3	2575.1	1026.9	728.5	464.4	0
Un (əmtəlik) (min ton)	1363.2	1374.1	1401.6	1422.6	1318.9	1320.0	1320.2	1328.1	1381.3	1438.0	1476.0	1507.0	1582.0	1601.3	0
Çörək (min ton)	690.6	693.5	707.4	735.0	743.7	728.8	730.0	732.4	734.4	741.8	745.6	754.8	762.0	770.4	0
Qənnadı məmulatları (min ton)	40.6	42.9	44.1	45.7	43.3	40.0	43.5	45.7	46.9	47.7	50.1	55.9	59.5	81.1	0
Qənd (ton)	2751.8	3555.5	216254.0	305552.8	271936.9	316342.2	335512.7	334708.8	355689.7	423082.1	410568.3	335583.9	418659.1	228422.8	0
Təbii çay (ton)	8623.9	7477.3	7739.8	7898.3	7134.2	10727.0	10895.5	10950.0	10688.0	7486.1	8039.2	6209.0	9382.2	10827.7	0
Brendi (konyak) (min dkl)	64.1	17.5	27.9	116.9	62.7	22.6	81.4	112.7	87.4	132.5	134.2	3.8	15.0	6.3	0
Araq (min dkl)	417.1	484.3	536.6	1227.0	748.9	861.8	884.9	820.6	696.7	844.9	668.0	770.7	571.2	549.2	0

Alt və üst trikotaj geyimləri (min ədəd)	454.9	744.6	623.2	682.1	960.5	999.6	732.0	622.2	628.6	1060.4	314.7	488.2	748.5	824.7	0
Ayaqqabı (min cüt)	287.5	260.5	296.8	307.4	341.5	287.8	240.6	299.7	511.0	326.1	180.6	87.9	392.4	202.1	0
Yonulmuş, cilalanmış şpon, dişli birləşmələri və faner lövhələri, qalınlığı 6 mm-dən çox olmayan tavalər (min kv. metr)	2077.6	2051.5	1436.9	1768.1	779.2	574.8	0.0	3.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0
Taxta qapı və pəncərə blokları (ədəd)	20191.0	12509.0	13360.0	33236.0	73100.0	35424.0	29161.0	44540.0	35336.0	41941.0	58403.0	22751.0	16579.0	9825.0	0
Təbaşirlənmiş tərəkartonu (ton)	6.7	166.1	17.5	2.3	0.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0
Qatları öz aralarında bitumla və s. ilə birləşdirilmiş çoxqatlı kağız (ton)	930.0	955.1	1132.4	5264.8	4509.8	3205.9	2076.5	652.9	420.7	374.4	383.2	0.0	26.4	0.0	0
Büzmələnmiş kağız və yəkarton taralar (ton)	5222.1	2885.4	5088.0	4034.8	5670.9	15922.5	16472.1	40677.6	26389.1	20936.5	16665.9	11937.0	11655.5	10441.1	0
Avtomobil benzini (min ton)	852.4	906.2	1042.6	1129.4	1319.9	1235.0	1248.9	1295.5	1296.6	1407.0	1238.0	1224.0	1153.1	1215.0	0
Neft-kimya sənayesində istifadə üçün benzin (yüngül distilat) (min ton)	300.1	350.1	332.6	599.1	1307.1	1257.3	195.3	219.0	148.7	124.6	235.3	219.3	197.4	168.4	0
Ağ neft (min ton)	646.8	747.1	737.1	1792.8	771.0	609.7	600.4	621.7	626.4	703.1	709.1	688.5	627.3	588.0	0
Dizel yanacağı (min ton)	1789.1	2101.3	2095.1	2100.7	2422.9	2219.7	2422.6	2483.0	2369.0	2495.0	2946.0	2804.0	2315.0	1896.0	0

Yanacaq mazutu (min ton)	2520.8	3060.7	2829.1	2340.2	1276.0	286.9	231.4	253.8	286.5	285.0	207.0	324.0	398.5	236.1	0
Sürtkü yağları (min ton)	49.2	39.4	77.0	54.9	66.1	46.0	87.2	91.1	63.2	47.2	54.1	25.7	9.7	39.2	0
Neft koksu (min ton)	25.9	11.6	67.2	84.7	169.0	127.2	396.4	268.6	231.0	223.0	251.9	248.0	205.0	226.9	0
Neft bitumu (min ton)	103.5	128.3	161.9	182.9	220.4	236.4	241.5	265.7	288.1	312.7	241.9	171.8	179.1	237.1	0
Azot (min kub m)	8162.0	9859.5	11289.6	11750.5	18853.2	13885.0	15781.3	20298.2	19330.6	17129.5	20644.9	23730.9	22352.1	23219.3	0
Oksigen (min kub m)	2054.9	2406.1	1744.5	2106.9	2389.1	2752.7	1388.9	2391.2	1195.6	9617.0	10352.0	10909.3	8005.4	3533.9	0
Maye hava, sıxılmış hava (ton)	10534.1	8226.3	9482.0	7759.3	10008.5	6016.8	6064.3	7939.3	6.6	8590.6	40143.5	39885.0	39441.3	1467.9	0
Xlor (ton)	11347.0	13069.0	17035.0	9476.0	11277.2	3946.0	2658.0	5630.0	86.9	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0
Xlorid turşusu (min ton)	6.6	8.1	7.4	5.1	3.9	3.3	3.3	4.2	0.1	0.0	0.2	0.3	0.3	0.3	0
Sulfat turşusu (min ton)	26.7	18.8	21.2	25.3	40.7	12.8	10.9	19.8	6.2	0.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0
Natrium hidroksid (kaustik soda) bərk halda (ton)	3806.4	7647.8	3321.1	681.6	2.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0
Natrium hidroksid məhlulu (suda), (maye soda) (ton)	24678.6	26356.8	33221.6	19893.1	22516.6	7768.2	7105.0	13188.0	253.5	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0
Barium sulfat (ton)	37123.1	29567.2	30442.5	37911.0	38689.9	33237.0	53665.3	46300.0	59286.1	59150.6	56732.3	60977.3	59439.5	69843.5	0
Etilen (ton)	61628.2	54673.2	72588.7	2361.5	0.0	0.0	55007.7	77575.4	69157.0	78468.9	104041.3	106699.8	103410.8	96009.0	0
Propilen (ton)	33070.5	29219.6	38474.0	26609.3	35450.1	22968.0	28556.3	40241.0	35000.0	40800.0	56493.0	56392.1	52188.7	48449.0	0
İzopropil spirti (mütləq) (ton)	22896.1	20681.4	24159.2	16588.9	21743.7	9967.7	10532.6	10889.7	7247.1	13825.5	10570.3	12253.1	8942.3	11885.4	0
Polietilen (ton)	58951.1	52991.6	70409.3	47169.1	65285.9	42201.8	53739.7	75292.5	66757.2	76186.8	101035.6	103495.9	100256.7	93199.8	0

Lak və boya məmulatları (ton)	1510.1	3455.9	1711.2	1663.1	2621.0	2762.4	2264.8	3207.8	3488.6	5216.0	4300.0	5507.8	8398.3	11508.0	0
Sabun (ton)	1656.8	1317.0	308.1	143.4	73.0	104.0	147.7	39.5	53.4	36.6	63.6	28.6	84.4	186.0	0
Paltar sabunu (ton)	341.7	395.9	1386.2	1219.7	780.9	1732.3	1206.3	530.9	558.6	501.0	459.5	177.6	166.4	846.6	0
Yuyucu maddələr (ton)	5829.2	5999.6	3592.0	5920.6	5158.8	6760.5	1087.5	740.2	586.7	469.8	316.5	77.1	1234.3	386.3	0
Sementdən yığma tikinti konstruksiyaları (min kub m)	64.0	19.9	36.5	53.7	48.2	19.0	50.9	49.0	47.3	28.3	36.0	27.3	110.9	195.2	0

Mənbə: https://www.azstat.org/portal/tblInfo/TblInfoList.do;jsessionid=10DC2475C40281823509217D985E265A#994_012

Cədvəllərin siyahısı

Cədvəl 1. 2017- də sənaye sektorunda istehsalın həcmi.....	50
Cədvəl 2. Emal sənayesində fəaliyyətlər üzrə məhsul buraxılışı(2017).....	50
Cədvəl 3. Azərbaycan üçün Swot təhlil	53
Cədvəl 4. Göstərilən sorğu nəticəsində Swot təhlil.....	53
Cədvəl 5. İmkanlar və təhlükələr.....	53
Cədvəl 6. Neft-qaz hasilatı və digər qeyri-neft sektorlarının illik göstəriciləri.....	61

Şəkillərin siyahısı

Şəkil 1. Mingəçevir sənaye parkı.....	26
Şəkil 2. Sumqayıq texnologiyalar parkı.....	28
Şəkil 3. Texoparkların Nöqtəvi inşaat modeli.....	30
Şəkil 4. Sənaye şəhərciklərinin Kompleks inşaat modeli.....	31
Şəkil 5. Mega texnopark inşaat modeli.....	32
Şəkil 6. Filadelfiya texnologiya parkı.....	35
Şəkil 7. 2016-cı ildən 2022-ci ilə qədər Birləşmiş Ştatlarda elektron ticarətin pərakəndə satışı (milyon ABŞ dolları)	38
Şəkil 8. Sənayedə təmiz və köklü kömür istehsalı.....	44
Şəkil 9. 2014-cü ilin martından 2017-ci ilədək Böyük Britaniyadakı tekstil, geyim və ayaqqabı mağazalarında aylıq pərakəndə satış həcmi	45
Şəkil 10. 2017- ci ildə sənayedəki artım tempi.....	46

Qrafiklərin siyahısı

Qrafik 1.Ümumi buraxılış bölgüsünün sənayedə payı (2017-ci il)	49
Qrafik 2. İstehsal buraxılışının sənayedəki ümumi payı(2017-ci il).....	49
Qrafik 3.Sənayedə əmək növləri üzrə 1 nəfərin orta məvacibi(noyabr 2017-ci il).52	

Diagramların siyahısı

Diagram 1.ÜDM-nin bölgüsünün neft və digər sektorlarda payı (2017-ci il).....	48
Diagram 2. ÜDM-un strukturası (2017-ci il)	48

Diagram 3. Sənayedə əsas kapitala istiqamətlənmiş vəsaitin dağıtımı(2017).....	50
Diagram4.Sənayedə kapitala istiqamətlənmiş vəsaitin sektorlar üzrə çəkisi.....	51
Diagram 5. Ərazi bölgüsündə işçilərin say hesabı(2017).....	52